Zdzisław DĄBROWSKI

EWOLUCJA PLANOWANIA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WE FRANCJI

1. Istota i cechy francuskiego planowania gospodarki narodowej

Jednym z krajów Europy Zachodniej, poza Norwegią, Szwecją i Holandią, była przede wszystkim Francja, w której najwcześniej wprowadzone zostało planowanie społeczno-gospodarcze na szczeblu centralnych władz i administracji państwowej[1]. Planowanie to było równocześnie, prawie od samego początku (tj. od 1954 roku) odnoszone do całej gospodarki narodowej i nadano mu także specyficzne cechy, odróżniające wyraźnie od innych, pozafrancuskich postaci planowania ogólnonarodowego, realizowanych przez współczesne państwa kapitalistyczne. Za datę wprowadzenia tego planowania przyjmuje się zwykle 3 stycznia 1946 roku, kiedy to utworzony został Commissariat General du Plan i przystąpiono już oficjalnie - po okresie dyskusji i ścierania się różnych koncepcji planistycznych - do opracowania pierwszego planu narodowego, który miał obejmować zamierzenia rządowe na lata 1947-1950. Pierwszy czteroletni (według początkowych ustaleń) plan narodowy Francji, oparty silnie na koncepcjach J. Monneta, został jednak przedłużony pod wpływem okresu planu Marshalla najpierw do 1952 roku, a następnie jeszcze do 1953 roku, stając się faktycznie planem obejmującym okres siedmiu lat i będącym najdłuższym spośród opracowanych dotychczas dziewięciu planów francuskich. W ten sposób zaczęła się długa i sięgająca do dzisiaj włącznie historia francuskiego planowania gospodarki narodowej, którego teoretyczne i metodologiczne koncepcje, praktyczne doświadczenia i drogi realizacji stanowią nie tylko bogate źródło wiedzy, lecz mogą być również wykorzystane dla doskonalenia wielu różnych aspektów naszego planowania centralnego.

---

[1] Por. J.P. Delilez, La planification dans les pays d'economie capitaliste, Paris 1968, s. 80-92; W. Sadzikowski, Elementy planowania w kapitalizmie (na przykładzie gospodarki brytyjskiej), Warszawa 1969, s. 31 i J. Bjerve, Trends in Norwegian Planning 1945-1975, Oslo 1976, s. 6-9.

Wprowadzenie planowania ogólnonarodowego we Francji, posiadającej kapitalistyczny system gospodarczy, spowodowane zostało głównie przyczynami ekonomicznymi, które wystąpiły po zakończeniu II wojny światowej, a które różniły wyraźnie Francję od powojennej sytuacji Stanów Zjednoczonych i Anglii. Były to zwłaszcza takie przyczyny, jak poważne zniszczenia wojenne i potrzeba szybkiej odbudowy kraju, przekształcenia struktury przemysłu i zwiększenia koncentracji produkcji, wzrost poziomu produkcji i poziomu życia ludności (w porównaniu z 1929 rokiem). Istotne znaczenie miała również, poza tradycyjną już własnością państwową, nacjonalizacja infrastruktury elektroenergetycznej, przemysłu gazowego i górnictwa węglowego (prawie całego), przemysłu silników samolotowych i produkcji samolotów (ponad 50%), transportu lotniczego (około 70%) i transportu morskiego (około 75%), produkcji nawozów potasowych (całości) i nawozów azotowych (znacznej części), zakładów Renault i zakładów poligraficznych SNEP, większości banków i towarzystw ubezpieczeniowych[2]. W rezultacie powstał, nie licząc rozległej sieci towarzystw i przedsiębiorstw mieszanych różnej specjalności o dużym udziale kapitału państwowego, bardzo rozwinięty i największy wśród współczesnych państw kapitalistycznych (nie tylko Europy) sektor publiczny, który wymaga objęcia go planowaniem państwowym. Ponadto wystąpiły równocześnie sprzyjające czynniki natury politycznej, tj. radykalizacja życia politycznego i gaullistowski program silnej Francji, czy też dawały znać historycznie ugruntowane, począwszy od czasów J.B. Colberta i ciągle odżywające tendencje etatystyczne. W latach wielkiego kryzysu i dalszym okresie lat trzydziestych tendencje etatystyczne nasilały się coraz bardziej, wyzwalając określone inicjatywy i dając początek opracowaniu pierwszych planów gospodarczych na szczeblu rządowym (plan Tardieu 1929 r., plan Lavala 1931 r., plan Margueta 1934 r. i plan Bluma 1936 r.[3]. Podczas lat okupacji niemieckiej francuska myśl ekonomiczna wracała też uparcie, głównie dzięki pracom M. Allais, do idei planowania gospodarki narodowej, stawiając postulat nieuchronności tego planowania i konieczności jego wdrożenia do praktyki gospodarczej powojennej Francji. Wymienione czynniki polityczne i historyczne stworzyły korzystny klimat społeczny, który niewątpliwie ułatwił i przyśpieszył wprowadzenie innowacji planowania narodowego do współczesnego interwencjonizmu państwowego.

---

[2] Por. C. Grabowski, Problemy planowania gospodarczego we Francji, Warszawa 1964, s. 50 i M. Pasoń-Kunicka, Planowanie jako instrument polityki gospodarczej Francji, Warszawa 1977, s. 65-69.

[3] Na temat tych planów, zwłaszcza dwóch ostatnich planów pisze szerzej M. Pasoń-Kunicka. Zobacz pracę tej autorki: Planowanie jako instrument ..., s. 56-62.

Porzucając okupacyjny system racjonowania i ścisłej kontroli gospodarczej, Francja nie dążyła - jak czyniły to Niemcy Zachodnie, Włochy i Belgia - do szybkiego przywrócenia liberalizmu gospodarczego i nie wyrzekła się, szerzej zakrojonego nawet, interwencjonizmu państwowego. W ramach tego interwencjonizmu istotne miejsce zajmuje planowanie gospodarki narodowej i instytucja planu narodowego, który ma spełniać funkcje trwałego instrumentu realizacji polityki gospodarczej ze szczebla państwowego i stymulowania mechanizmu rozwoju gospodarki narodowej. Wczesne koncepcje francuskiego planowania narodowego rozwijane były pod wpływem różnych orientacji teoretycznych i politycznych, oscylując między skrajnymi rozwiązaniami, tj. daleko posuniętego liberalizmu planistycznego państwa i bardzo radykalnego nawet dyrygizmu planowania centralnego. Z oficjalnych czynników rządowych przede wszystkim Ch. de Gaulle domagał się najwcześniej i najsilniej nadania planowi narodowemu charakteru obligatoryjnego, a postulat ten - dzięki sprzyjającemu układowi sił politycznych - odżywa znowu na początku lat sześćdziesiątych (1960-1962) i uzyskuje szerokie poparcie lewicy francuskiej. Niektórzy zwolennicy rygorystycznego planowania centralnego, jak np. G. Mathieu, wysuwają nawet postulat, aby rząd miał prawo zakładać przedsiębiorstwa państwowe, konkurujące z przedsiębiorstwami prywatnymi, opornymi wobec ustaleń planu, czy też prawo nacjonalizacji tych przedsiębiorstw, które nie realizują inwestycji, ustalonych dyrektywami planu[4]. W praktyce jednak nie stosowano tak rygorystycznych środków przymusu dla realizacji ustaleń planu narodowego, koncepcje dyrektywnego planowania centralnego nie uzyskały nigdy szerszej aprobaty ze strony przedstawicieli teorii, którzy lansowali ostrożne koncepcje planowania indykatywnego, opierając je na zasadach bądź economie concertee, bądź to economie contractuelle.

Wprowadzenie instytucji planu narodowego nie zmieniło faktu, że powojenny interwencjonizm francuski zmierza uparcie do przywrócenia gospodarki rynkowej i pobudzania gry konkurencyjnej, a gdy gospodarka rynkowa została już pełniej odbudowana z początkiem lat sześćdziesiątych nadal zachowuje się aktywne planowanie indykatywne na szczeblu państwowym. W istocie plany narodowe Francji, niezależnie jak kształtowały się podstawowe ich cele i rozłożone były akcenty ich treści, stały się narzędziem świadomie prowadzonej polityki, zmierzającej do ustanowienia skutecznej konkurencji i zadowalającej organizacji rynków, tj. rynku towarów, robót i usług, rynku pracy i rynku kapitału. Gospodarka francuska jest de facto gospodarką mieszaną, opartą na zasadzie dwóch regulatorów, tj. rynku i planowania centralnego, które występują łącznie i nie wykluczają się wzajemnie, lecz stanowią komplementarny system

---

[4] G. Mathieu, La planification francaise, Le Monde, 6 mars 1962, s. 15.

regulacji funkcjonowania i rozwoju gospodarki narodowej[5]. W tym systemie regulacji, główne miejsce zajmuje rynek i mechanizm rynkowy jest głównym regulatorem alokacji zasobów, a organizacji gospodarki rynkowej przyświecają idee dużej liberalizacji produkcji i wymiany, gry konkurencyjnej i płacenia jednakowej ceny przez wszystkich nabywców danego dobra, eliminacji monopolu prywatnego i innych porozumień ograniczających. Natomiast planowanie centralne ma być tutaj pomocnikiem rynku i nie zmierza do bezpośredniego kierowania działalnością gospodarczą sektora prywatnego, lecz koncentruje się zwłaszcza na analizie tendencji i perspektyw wieloletniego rozwoju gospodarczego, badaniu podstaw i zakresu podejmowania długofalowych decyzji (wyborów) publicznych, czego nie potrafi zapewnić rynek.

W literaturze francuskiej, podobnie i polskiej literaturze, francuski typ planowania gospodarki narodowej nazywany jest powszechnie planowaniem indykatywnym (wskazującym) i planowanie to stało się utartym już synonimem francuskiego planowania ogólnonarodowego[6]. Planowanie to nie miało jednak od początku swego istnienia charakteru ściśle i wyłącznie indykatywnego, ulegało pewnej ewolucji i nabierało stopniowo coraz więcej cech takiego właśnie planowania, aby następnie ulegać jeszcze dalszym modyfikacjom, zapewniającym na zasadach demokratycznych większą skuteczność planu narodowego. Ogólnie biorąc, można wyróżnić trzy podstawowe okresy rozwoju francuskiego planowania, rozpatrywane z punktu widzenia zmiany jego istoty, a mianowicie:

- pierwszy okres obejmujący lata 1946 do 1970, który charakteryzuje się bardziej interwencjonistycznymi i rygorystycznymi ustaleniami planowymi, opartymi silniej na preferencjach centrum,

---

[5] J.J. Carré, P. Dubois, E. Malinvaud, Rozwój gospodarki francuskiej, Warszawa 1978, s. 289-292, 318-319, 330 i 338, a także V. Lutz, Central Planning for the Market Economy, London 1969, s. 19.

[6] W początkach lat sześćdziesiątych P. Masse (ówczesny Komisarz Generalny Planu), wskutek zbyt rażących już rozbieżności między powtarzaniem oficjalnych deklaracji a faktycznym stanem rzeczy, odstępuje od dotychczasowych swych sformułowań. Wyraźnie teraz stwierdza, że planowanie francuskie jest mniej niż imperatywne, lecz więcej niż indykatywne i proponuje określić je mianem planowania aktywnego (planification active), gdyż implikuje ono w zakreślonych ramach ogólnych szereg szczególnych działań, zmierzających do realizacji planu. Zobacz P. Masse, przedmowa do pracy: F. Perroux, Le IV plan francais (1962-1965), Paris 1962.

- drugi okres obejmuje lata 1971 do 1982, a charakteryzuje się bardziej liberalnymi i wielostronnie uzgadnianymi procedurami kształtowania treści planu narodowego,

- trzeci okres obejmujący lata od 1983, który charakteryzuje się bardziej demokratycznymi rozwiązaniami stosunków planistycznych, tj. wzmocnieniem roli parlamentu, reorganizacją systemu uzgodnień planowych, zwiększeniem udziału partnerów ekonomicznych poprzez kontrakty planowe i wpływu regionów na kształtowanie treści planu narodowego[7].

Jest to najpierw okres tzw. planowania normatywnego, które oficjalnie nazywane jest planowaniem indykatywnym, lecz charakteryzującym się wskazywaniem celów normatywnych, tj. celów możliwych do osiągnięcia dzięki posiadanym przez władze publiczne niezbędnym środkom i celów pożądanych dla maksymalizacji rozwoju społeczno - gospodarczego kraju. W tym okresie planowanie francuskie stanowi spójną całość hipotez, przewidywań i celów, które są celami dokładnie (ściśle) określonymi i skwantyfikowanymi, wyrażanymi wolumenowo (era wolume) i eliminującymi wpływ czynników pieniężnych na kształtowanie się rzeczowych wielkości ekonomicznych. Później, dopiero V plan francuski (1966-1970) uzupełnia cele określone dotychczas wolumenowo przez wprowadzenie tzw. programowania wartościowego (en valeur), pozwalającego nie tylko szerzej rozważać zjawiska pieniężne, lecz również kształtować politykę dochodów, opartą na zasadach sprawiedliwego i nie inflacyjnego podziału. Wprowadzone tutaj programowanie wartościowe nie występuje pod postacią celów ścisłych, charakterystycznych dla planowania normatywnego i określa orientacyjne wielkości dotyczące ewolucji dochodów zgodnie z celami ekonomicznymi i społecznymi, jakie formułuje dany plan narodowy.

W czasie opracowania VI planu następuje zasadniczy przełom, jeśli chodzi o istotę planów francuskich i właśnie ten plan zapoczątkowuje przejście do planowania indykatywnego, które charakteryzuje się zmniejszeniem celów wolumenowych i zarzuceniem wprowadzonego niedawno temu programowania wartościowego. Ewolucja planowania francuskiego, zmierzająca do rozwiniętej postaci jego indykatywnego charakteru kończy się faktycznie na VIII planie, gdzie cele ilościowe wyznaczone do ścisłej realizacji przestają być formułowane, a przewidywania przyjmują obecnie formę scenariuszy - rezultaty ich ustaleń stają się starannie objaśnianymi hipotezami rozwojowymi. Jak słusznie wykazuje to D. Flouzat, ewolucja ta charakteryzuje się pewnym paradoksem, bo jeśli ostatnie plany pozbywają się bardziej rygorystycznie określanych wielkości, metodologia planowania francuskiego wykorzystuje dla potrzeb swych rozwiązań coraz silniej rygory ekonometrycznych formuł liczenia i

---

[7] M. Ozenda, O. Senhaji, L'elaboration du 9° Plan, Reqards sur l'actualite, n° 98, Jevrier 1984, p. 3.

procedur działania[8]. Pozbywanie się aspektów normatywnych przez planowanie francuskie było spowodowane szeregiem różnych przyczyn, zwłaszcza zaś trudnościami planowania gospodarki rynkowej na skutek komplikowania i zwiększania się potrzeb, jakie zaczął rodzić przyspieszony - od wielu zresztą lat (od 1948 roku) - wzrost gospodarki francuskiej. Istotną rolę odegrały tutaj również duży stopień otwarcia gospodarki narodowej - trudności ustalania celów dotyczących handlu zagranicznego, czy też niepewności kształtowania się cen (głównie ropy naftowej) i trudności przedstawienia pięcioletnich perspektyw rozwoju gospodarczego jako spójnych całościowo informacji liczbowych. Przy opracowaniu IX planu nadal utrzymany zostaje i nie ulega żadnemu ograniczeniu indykatywny jego charakter, lecz indykatywność planu oparta dotychczas głównie na zasadach economie concertee, wzmocniona i rozbudowana zostaje teraz o nowe aspekty economie contractuelle.

Przechodząc określone stadia swego rozwoju plany francuskie nie miały nigdy imperatywnego charakteru i nie dotyczyły z reguły działalności przedsiębiorstw, nie były również obwarowane oficjalnie żadnymi sankcjami za niewykonanie ustalonych celów i to nawet wtedy, gdy plany te miały zdecydowanie normatywny charakter. W literaturze podaje się zwykle kilka cech, najbardziej właściwych dla charakterystyki indykatywnych akcentów francuskiego planowania, które razem wzięte wyrabiają dopiero kompleksowy, należycie szeroki i ściślejszy pogląd na istotę tego rodzaju planowania makroekonomicznego. Cechami francuskiego planowania indykatywnego są przede wszystkim:

a) orientacyjny i polecający charakter planu narodowego, ponieważ unika on stosowania środków przymusu administracyjnego, a operuje głównie systemem bodźców i perswazji dla zapewnienia realizacji planu[9],

b) mniej szczegółowy charakter treści planu narodowego, bo cele i środki realizacji polityki państwa są adresowane do określonych, zwłaszcza zaś wiodących gałęzi, a nie do każdego przedsiębiorstwa[10],

c) oparcie treści planu narodowego na zasadzie porozumienia między przedstawicielami różnych grup społecznych, a jeśli te realne siły kraju

---

[8] D. Flouzat, Economie contemporaine, Paris 1982, s. 485.

[9] P. Massé, The Guiding Ideas Behind French Planning, W: Capitalism, Market and Central Planning, Boston, 1963, s. 371 oraz S.S. Cohen, Modern Capitalist Planning - the French Model, London 1969, s. 3 - 5 i 21.

[10] J. Hackett, A.M. Hackett, Economic Planning in France, London 1963, s. 352.

uczestniczą łącznie w procesie tworzenia planu, istnieje duże prawdopodobieństwo zgodnej jego realizacji[11],

d) rynek pozostaje nadal głównym regulatorem procesów gospodarczych, a plan narodowy staje się pomocnikiem rynku, kiedy rynek nie spełnia należycie swych funkcji i utracił zdolność doprowadzenia do najlepszego rozwoju[12].

Ważnym akcentem, charakterystycznym dla francuskiego planowania - poza wyróżniającymi go cechami indykatywnych rozwiązań planistycznych - jest ścisły związek polityki gospodarczej państwa z treścią ustaleń planów narodowych, które podlegają ustawowej aprobacie parlamentarnej. We Francji interwencjonizm państwowy oparty jest na mechanizmie planowania indykatywnego, a plan narodowy staje się równocześnie główną podstawą określania koncepcji i prowadzenia przez państwo działalności interwencyjnej, przewidywanej ostatnio na pięć lat. Ustaleniami planu narodowego nie jest objęta pewna, praktycznie niewielka część polityki ekonomicznej państwa, której uruchomienie nie było a priori zakładane i spowodowane zostało trudnymi do przewidzenia okolicznościami gospodarczymi, lecz te pozaplanowe interwencje unikają kolizji z podstawowymi ustaleniami planu. Na treść planów francuskich, począwszy zwłaszcza od trzeciego planu, składają się przewidywania dotyczące wzrostu gospodarczego, wykorzystania czynników produkcji i gałęziowej alokacji zasobów, jak też podziału dochodu narodowego brutto z uwzględnieniem wymiany zagranicznej i równowagi gospodarczej, w tym szczególnie równowagi konsumpcyjnej i inwestycyjno-oszczędnościowej. Występują równocześnie tendencje, charakterystyczne dla czwartego i dalszych planów francuskich, coraz silniejszej integracji polityki cen i podatków, polityki dochodów i wydatków, polityki innowacyjnej i kształcenia, czy wreszcie wyników analizy przepływów międzygałęziowych i analizy rozwoju regionów z ogólną polityką rozwojową i przemian strukturalnych krajów.

Cechami wyróżniającymi francuski system planowania gospodarki narodowej jest również oparcie go przede wszystkim na wieloletnich planach narodowych, które stały się trwałym instrumentem realizacji polityki ekonomicznej państwa, spełniającym m.in. funkcje reduktora niepewności działania na przewidywaną przyszłość. Zachowując swój permanentny, nie podważalny zresztą do dzisiaj włącznie charakter, wieloletnie plany francuskie zmieniały jednak długość horyzontu czasu, tj. najpierw był jeden plan siedmioletni (1947-1953), potem następowały trzy plany czteroletnie (1954-1965), a następnie wprowadzone były cztery plany pięcioletnie (1966-1985). W odróżnieniu od krajów socjalistycznych,

---

[11] P. Massé, The Guiding Ideas, s. 370.

[12] F. Perroux, Le IV plan francais (1962-1965), Paris 1963, s. 24

plany francuskie nie są, ani uzupełniane systematycznie przez towarzyszące im plany perspektywiczne, ani też nie występują wcale plany roczne, będące bliższą konkretyzacją planu wieloletniego i głównym instrumentem jego realizacji na krótką metę. Wieloletnie plany francuskie oświetlane zostają natomiast przez system previsions bardziej długofalowych i nie włączanych do treści omawianych planów, bo przewidywania te nie stają się przedmiotem realizacji ze strony rządu, a są to przewidywania dotyczące zbytu, produkcji i konsumpcji wielu produktów, opracowywane nawet dla kilkuset produktów. Elementami treści planów francuskich, nabierającymi ostatnio dużego znaczenia, są programy rządowe, wśród których można wyróżnić tzw. programmes d'actions prioritaires (PAP), finansowane ze środków budżetowych i wprowadzone dopiero od szóstego planu, jak również programy zamierzonych reform różnych dziedzin np. administracyjnej, fiskalnej i planowania. Oprócz wymienionych programów, dalszym komponentem treści planów francuskich są długookresowe projekcje (projections), opisujące kształtowanie się zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań gospodarczych, a opracowywane dopiero począwszy od trzeciego planu i obejmujące horyzont czasu 10-20 lat. Projekcje te naświetlają perspektywy rozwoju otoczenia międzynarodowego, fizycznych czynników wzrostu gospodarczego i zachowań uczestników życia gospodarczego, czy też przewidywanych skutków zamierzeń polityki ekonomicznej, które objęte zostały ustaleniami danego planu.

Innymi, ostatnimi już cechami wyróżniającymi francuski system planowania makroekonomicznego jest wykształcenie instytucji budżetów ekonomicznych niezbędnych dla realizacji programów rządowych, które wykorzystywane są dla potrzeb tego planowania i wprowadzenie procedury racjonalizacji wyborów władz państwowych, opartej na nowych metodach wyborów budżetowych. Pod wpływem analizy systemowej, wykształciły się bardziej nowoczesne metody wyborów budżetowych, najpierw na terenie Stanów Zjednoczonych (1961 rok) i przybrały tam nazwę planning, programming, budgeting system (PPBS), a później dopiero we Francji (druga połowa lat sześćdziesiątych) i przybrały tutaj nazwę ractionalite des choix budgetaires (RCB). Wykorzystując wszystkie dostępne metody analizy i rachunku, przewidywania i organizacji, zarządzania i obserwacji, RCB zmierza do objaśnienia celów administracji publicznej i selekcjonowania środków ich realizacji, zapewnienia równocześnie spójnej i uporządkowanej koncepcji polityki państwa, a RCB znajduje zastosowanie do poczynań władz publicznych, mających zarówno charakter rozporządzeń administracyjnych, jak i wydatków finansowych. Cały mechanizm RCB wykorzystywany jest do opracowania budżetu systemu programów, który ma przekształcić tradycyjny budżet dotyczący tylko sfery działania państwa i będący głównie budżetem środków finansowych na budżet ekonomiczny, charakteryzujący działalność wszystkich jednostek administracyjnych, społecznych i ekonomicznych. W praktyce budżety ekonomiczne stanowią aneks do corocznej ustawy budżetowej, lecz nie są - przeciwnie niż budżety finansowe państwa - przedmiotem głosowania na forum parlamentu, a ich ustalenia - podobnie jak

wieloletnie plany francuskie - mają tylko charakter indykatywny. Wymienione budżety ekonomiczne są sporządzane dla roku bieżącego i roku następnego, nie wykraczając horyzontem swych przewidywań poza okres dwóch lat, a opracowuje się ich łącznie dla danego roku cztery rodzaje, tj. jeden budget exploratoire, dwa budgets previsionnels i jeden compte provisoire, mający charakter retrospektywny, lecz dotyczący bieżącego roku ze wstecznej perspektywy dziesięciu miesięcy. W sumie budżety te tworzą zróżnicowany okresowo i korygujący się wzajemnie system przewidywań, który dąży do racjonalizacji koncepcji polityki państwa, zwiększenia jej realności i skuteczności działania, spełniając równocześnie dalsze, bardzo ważne funkcje:

1. Jest narzędziem zapewnienia ściślejszych powiązań i uzgadniania treści między wieloletnim planem narodowym, a budżetem finansowym państwa, gwarantując zwiększenie stopnia wiarygodności tego planu,

2. Zastępując system planów rocznych, budżety te zapewniają możliwość planistycznego wiązania i większą spójność sytuacji wyjściowych planu narodowego z jego cechami opisującymi stan końcowy, które nie są rozłożone na okresy roczne,

3. Gwarantuje ścisłe powiązania między programmes d'actions prioritaires (PAP), stanowiącymi istotne elementy treści planu narodowego, a określającymi przewidywane cele i koszty ich realizacji, finansowane ze środków budżetowych,

4. Zapewnia opracowania budżetów finansowych państwa z bardziej wydłużonej perspektywy czasu i uwzględnieniem znacznie szerszych zewnętrznych jego uwarunkowań społeczno-gospodarczych, co racjonalizuje wielkość i strukturę wprowadzanych ustaleń finansowych.

Wykazane wyżej zmiany istoty i cech francuskiego planowania łączą się ściśle z ewolucją metodologii tego planowania, której okresem przełomowym - pomijając wiele bardziej szczegółowych, występujących dotychczas progów rozwojowych - jest 1970 rok. Jest to rok charakteryzujący się porzuceniem, długo już wykorzystywanej do opracowania planów narodowych, procedury interacyjnego modelowania i przechodzeniem do sformalizowanych procedur ekonometrycznych, gdzie stosuje się głównie modele symulacyjne typu prognostycznego (nie decyzyjnego) ze wzrastającą tendencją ich dynamizowania. Nie wyczerpuje to oczywiście wszystkich aspektów dotychczasowej ewolucji francuskiego planowania makroekonomicznego, na którą składają się ponadto zmiany dotyczące układu i zakresu treści planów narodowych, form instytucjonalnych i organizacyjnych planowania, czy też środków realizacji, mechanizmów kontroli przebiegu wykonywania i korygowania ustaleń planu narodowego. Pomijając wymienione aspekty, koncentrujemy się tutaj na ewolucji metodologii planowania, w której istotnego znaczenia nabierają dwie orientacje, tj. 1) silna formalizacja całego procesu planowania ogólnonarodowego i konstruowanie odpowiednich, stale udoskonalanych modeli planistycznych, 2) racjonalizacja podstaw dokonywania przez państwo wyborów, zwłaszcza wyborów budżetowych i

wykształcanie instytucji budżetów ekonomicznych, mających charakter programowy.

2. Wieloletnie plany narodowe i metodologiczne podstawy ich opracowania

W dotychczasowym swym rozwoju metodologia planowania francuskiego, zmierzająca do wykształcenia procedur budowy i określania treści planu narodowego, nie miała niezmiennego, ustabilizowanego na dłuższe okresy charakteru, lecz uległa określonym, mniej lub bardziej istotnym modyfikacjom. Zmiany te charakteryzowały się głównie zwiększeniem pola badanych zależności ekonomicznych i wzrostem kompleksowości rozwiązań planistycznych, jak też systematycznym doskonaleniem i szybkim wdrażaniem do praktyki nowych procedur planowania ogólnonarodowego, opieranych na aktualnych zdobyczach ekonometrycznych analiz. Ogólnie biorąc, można wyróżnić trzy podstawowe okresy rozwoju metodologii planowania francuskiego, chociaż nie są to okresy zupełnie jednolite z punktu widzenia metodologicznych rozwiązań, a mianowicie:

1. Okres dość prostych metod i technik planowania, zwłaszcza odcinkowego planowania gałęziowego, obejmujący trzy pierwsze plany francuskie, a zamykający się latami 1947-1961.

2. Okres pełniej rozwiniętych i nabierających globalnego charakteru procedur planistycznych, który obejmuje lata czwartego i piątego planu francuskiego, tj. lata 1962-1970.

3. Okres narastającej formalizacji ekonometrycznej, globalizacji rozwiązań planistycznych i dynamizacji rachunków symulacyjnych, obejmujący trzy ostatnie plany francuskie, jakie opracowane zostały na lata 1971-1985.

Pierwszy i drugi plan francuski, podobnie zresztą jak i trzeci plan, nazywane były planami modernizacji i wyposażenia (plan de modernisation et equipement), a plany te nie obejmowały całej gospodarki narodowej i dotyczyły tylko niektórych gałęzi produkcji, nabierających istotnego znaczenia na danym etapie rozwojowym kraju. Jeśli chodzi o pierwszy plan, był on adresowany głównie do sześciu podstawowych gałęzi, tj. przemysłu węglowego i energetycznego, hutnictwa żelaza i przemysłu cementowego, przemysłu maszyn rolniczych i transportu, wobec których określał niezbędny wzrost zdolności produkcyjnych i czynił je podstawą dalszego wzrostu gospodarczego. Z kolei drugi plan rozszerzył zakres swych gałęziowych ustaleń, jednak uwagę koncentrował przede wszystkim na rozwoju rolnictwa i przemysłu przetwórczego, obsługującego sferę rolnictwa, natomiast trzeci plan akcentował rozwój przemysłu stalowego, samochodowego, gumowego i szklarskiego, tj. gałęzi mających wtedy największe szanse eksportowe i obejmował już wszystkie gałęzie produkcji z

wyjątkiem przemysłu zbrojeniowego[13]. Wymienione plany były planami selektywnego rozwoju określonych gałęzi produkcji, formułowały niezbędne kierunki modernizacji aparatu wytwórczego i rozmiary wyposażenia inwestycyjnego ze środków publicznych, uzupełnionego też ogólnym szacunkiem inwestycji prywatnych, a równocześnie określały przewidywany, najbardziej pożądany na dany okres wzrost produkcji wyróżnianych gałęzi.

W dwóch pierwszych planach, gałęziowy wzrost produkcji miał charakter globalnych przewidywań, nie prowadzonych od strony analizy czynnikowej i wspartych pewnymi tylko rachunkami gałęziowych korelacji, lecz nie zamykanych jeszcze obliczeniami sfery podziału produkcji społecznej. Przewidywany wzrost produkcji wyróżnianych, priorytetowych dotychczas gałęzi był najwyżej uzupełniany przez prospektywne szacunki tempa wzrostu produktu globalnego, z którym łącznie określano również przewidywany wzrost niektórych działów produkcji, zwłaszcza zaś przemysłu, rolnictwa i budownictwa. Dopiero trzeci plan wyprowadza przewidywany wzrost produkcji gałęziowych na podstawie prognoz wzrostu liczby zatrudnionych, szacunków czasu trwania pracy i godzinowej wydajności pracującego, uzupełniając te rachunki obliczeniami dotyczącymi podziału dochodu narodowego brutto[14]. Wyliczono tutaj najpierw wpływ eksportu i importu, a następnie wydzielono inwestycje publiczne i prywatne, wydatki bieżące administracji publicznej i konsumpcję gospodarstw domowych, które to agregaty poddane zostały dalej analizie z punktu widzenia ogólnej równowagi podażowo-popytowej typu finansowego i produkcyjnego.

Od czwartego planu począwszy, dość radykalnej zmianie ulega koncepcja wyjściowa i merytoryczne ustawienie treści wszystkich, dalszych też planów francuskich do ósmego planu włącznie. Wymienione plany przestają być głównie planami rozwoju priorytetowych dla danego okresu gałęzi produkcji, podsumowanymi tylko ogólnie prospektywnymi rachunkami podziału dochodu narodowego, a stają się wieloaspektowymi planami rozwoju całej gospodarki narodowej. Wyrazem tego było nadanie czwartemu planowi, jak i następnym planom, innej nazwy, tj. planu rozwoju gospodarczego i społecznego (plan de developpment economique et social), gdzie nie tylko problematyka ekonomiczna uległa rozszerzeniu i modyfikacjom tematycznym, lecz treść planu - po raz pierwszy zresztą - uzupełniona zostaje o społeczne aspekty rozwoju. Gałęziowe zainteresowania sferą produkcji materialnej schodzą teraz na dalsze miejsce i nabierają nowej orientacji planistycznej, coraz silniej dochodzą do głosu natomiast problemy wyborów ekonomicznych gospodarstw domowych, problemy budżetowych rozmiarów i

---

[13] P. Bauchet, La planification francaise, Paris, s. 59.

[14] S. Kruszczyński, Planowanie gospodarki narodowej i elementy polityki ekonomicznej, Warszawa 1974, s. 40-41.

priorytetów gałęziowego ukierunkowania inwestycji (zwłaszcza społecznych), czy też problemy rozwoju regionów słabo rozwiniętych i równowagi regionalnej kraju. Przy takim ogólnym przestawieniu treści podstawowym celem czwartego planu było przyspieszenie wzrostu gospodarczego i zahamowanie wzrostu konsumpcji indywidualnej (poprzez zwiększenie inwestycji i eksportu), a piąty plan dążył przede wszystkim do zapewnienia bardziej zrównoważonego wzrostu gospodarczego i umocnienia konkurencyjności gospodarki francuskiej[15].

Wyżej charakteryzowanym zmianom kształtowania treści planowych towarzyszyły równocześnie istotne zmiany ogólnej procedury planistycznej, zastosowane najpierw do budowy czwartego i piątego planu. Za punkt wyjścia przyjęto tutaj wariantowe stopy wzrostu i wariantowe, docelowe rozmiary dochodu narodowego, dla których szacowane były takie agregaty podziału, jak inwestycje produkcyjne i budownictwo mieszkaniowe, wydatki administracji publicznej i konsumpcja gospodarstw domowych, eksport i import[16]. Wielkości te poddane zostały procesowi dezagregacji gałęziowej, uwzględniającej podział gospodarki narodowej na 17 i 30 gałęzi, co umożliwiło wykorzystanie metody input-output do przeprowadzenia korekty wyjściowych, szacowanych z początku globalnie agregatów podziału dochodu narodowego i zapewnienia ogólnej równowagi produkcji. Na podstawie ekstrapolowania relacji produkcja - zatrudnienie, korygowanej o przewidywany wzrost wydajności pracy, który spowodowany zostaje wpływem postępu technicznego i wzrostu kwalifikacji pracowników określono również, dla każdego wariantu docelowej produkcji ogółem, przewidywany wzrost zatrudnienia i stopień wykorzystania zasobów siły roboczej. Przyjęta metodologia planowania, oparta jest teraz na założonych a priori, lecz uzasadnionych zawsze rachunkiem ekstrapolacji lub analogii, pewnych normach, tj. zwłaszcza normach wzrostu gospodarczego, pełnego zatrudnienia, dopuszczalnej inflacji i równowagi handlu zagranicznego. W następstwie pojawiło się wiele dalszych norm, jak np. normy podziału dochodu narodowego na spożycie i akumulację, globalnej wielkości eksportu i importu, wydatków administracji i konsumpcji gospodarstw domowych itd.[17], a centralne założenia gospodarcze bazowały silniej na wyborach normatywnych niż rozważaniach typu prognostycznego.

---

[15] M. Pasoń-Kunicka, Planowanie jako instrument ..., s. 79-86.

[16] S. Kruszczyński, Planowanie gospodarki narodowej ..., s. 41-47.

[17] Pojęciem normy określany jest tutaj niezbędny poziom kształtowania się kluczowych wielkości ekonomicznych z istotnych względów społecznych, gospodarczych i politycznych, które determinują procesy dalszego rozwoju gospodarki narodowej i wymagają uruchomienia przez władze państwowe

Opracowanie szóstego planu, który nastawiony był głównie na dalsze uprzemysłowienie kraju, unowocześnienie przemysłu (pod względem struktury i wyposażenia), zwiększenie koncentracji przemysłu i rentowności przedsiębiorstw zapoczątkowało kolejny, nowy etap rozwoju metodologii planowania francuskiego. Był to etap charakteryzujący się gruntownie zmienionym podejściem do wyznaczenia podstawowych wielkości planu - takich samych zresztą wielkości, jakie określały poprzednie plany, a także bardzo szerokim, niespotykanym dotychczas rozpoznaniem wewnętrznych i zewnętrznych powiązań gospodarki narodowej. W celu rozpoznania tych powiązań i wykorzystania ich następnie do potrzeb budowy szóstego planu opracowano makroekonomiczny model rzeczowo - finansowy, zwany modelem FIFI (le modele phisico-financiere), który jest wielowariantowym modelem symulacyjnym średniookresowego prognozowania ekonomicznego, jest modelem wielkich rozmiarów (około 1500 równań) i posiadającym jedynie wartość konsultacyjną. Ważnym źródłem informacji o kształtowaniu się procesów rzeczowych - poza seriami danych tradycyjnej statystyki - stały się tablice przepływów międzygałęziowych (TEI), dwa typy kont systemu rachunkowości społecznej, tj. konta uczestników (les comptes d'agents) i konta operacji (les comptes d'operations) rzeczowych, a informacji natomiast o procesach finansowych, które uwzględniono tylko częściowo - tablice operacji finansowych (TOF). Przy wprowadzaniu relacji opisujących współzależności ekonomiczne zastosowano wiele ze znanych, najbardziej też rozpowszechnionych formuł teorii ekonomii np. funkcji produkcji typu Cobb-Douglasa i pewne elementy funkcji produkcji Denisona, relacje Philipsa dla objaśnienia stanu równowagi rynku pracy, czy też model wydatków gospodarstw domowych Kleina i Stone'a. Ogólnie biorąc, model FIFI miał spełniać dwa podstawowe zadania[18]:

1. W sposób syntetyczny i skwantyfikowany przedstawić rzeczywisty obraz dotychczasowego rozwoju gospodarczego Francji i występujących powiązań przyczynowo - skutkowych (ex post), szacowanych głównie na podstawie danych, które obejmują lata 1949-1969 i 1965-1969.

2. Przy założeniu pewnych hipotez dotyczących działalności jednostek gospodarczych i kształtowania się sytuacji ekonomicznych, powiązanych z danymi obrazującymi procesy rozwojowe przeszłości, symulować zbiór współzależności i wielkości ekonomicznych dla końcowego roku szóstego planu, tj. 1975 roku (ex ante).

W odróżnieniu od ostatnich koncepcji metodologicznych, opracowanie szóstego planu z wykorzystaniem modelu FIFI nie zakłada a priori żadnych

---

odpowiednich środków działania.

[18] B. Ciepielewska, Krytyczna analiza modelu FIFI, Warszawa 1975, s. 5 oraz M. Pasoń-Kunicka, Planowanie jako instrument ..., s. 110.

norm, odnoszonych do podstawowych wielkości planowych, lecz wielkości te wynikają z przewidywanego zachowania się podmiotów gospodarczych i uruchamianych środków polityki gospodarczej państwa. Opisując współzależności i równowagę gospodarki narodowej, wymieniony model operuje trzema blokami równań[19], tj. 1) blok równań popytu określa - zgodnie z funkcją dochodów gospodarstw domowych i cen - podział tych dochodów na konsumpcję i oszczędności, jak również eksport i egzogeniczną część popytu (np. urządzenia zbiorowe i mieszkania), 2) blok równań produkcji jest funkcją popytu i funkcją możliwości finansowania inwestycji, a pozwala określić - łącznie z importem i czynnikami produkcji - tablice przepływów międzygałęziowych (TEI), inwestycje i zatrudnienie według przekroju gałęziowego, 3) blok równań cen, kosztów i dochodów określa równowagę pieniężną, która stanowi przeciwwagę do bloku równań produkcji, wyrażającego równowagę fizyczną. W modelu FIFI szczególnie eksponowaną rolę spełnia jednak blok równań podaży i blok równań cen, bo podaż i ceny są dla gospodarki typu konkurencyjnego, otwartej jednocześnie szeroko na wpływ zagranicy, podstawowymi determinantami wzrostu gospodarczego. Nieprzydatna okazała się hipoteza oparta na teorii Keynesa, że popyt krajowy warunkuje kształtowanie się poziomu cen, jak również nie można było przyjąć koncepcji długookresowego wzrostu gospodarczego, opartej na prospektywnej dynamice fizycznych czynników produkcji. Warunki gospodarki konkurencyjnej pozwalają, zwłaszcza na średni horyzont czasu, przyjąć natomiast taką hipotezę, że produkcja jest zdeterminowana przez konkurencję między przedsiębiorstwami, a tym samym przez rozwój cen i kosztów produkcji. Na podstawie rachunków cen i kosztów wyprowadza się następnie dochody gospodarstw domowych, dochody administracji państwowej i rozmiary samofinansowania rozwoju przedsiębiorstw, które poddane odpowiednim obliczeniom pozwalają sformułować równania popytu finalnego i pośredniego.

Wszystkie podstawowe, nie kwantyfikowane i werbalnie tylko określone cele omawianego planu narodowego są ustalane poza rozwiązaniami modelu, zależą głównie od preferencji polityków i wielu kompromisów różnych grup politycznych, a model FIFI ma być pomocny do sprawdzenia zgodności podjętych działań i uruchamianych środków polityki gospodarczej z przewidywanymi rezultatami, które umożliwiają osiągnięcie celów planowych. Wykorzystanie tego modelu jest odpowiednio usytuowane, dostosowane też ściśle i konsekwentnie do nowej koncepcji planowania, charakteryzującej się ogólnym schematem postępowania: hipotezy dotyczące działań i instrumentów polityki ekonomicznej ---> model FIFI ---> rezultaty ---> cele, gdzie istotnego znaczenia nabiera ocena przewidywanych rezultatów z punktu widzenia realizacji celów. W ramach hipotez dotyczących środków i

---

[19] D. Flouzat, Economie contemporaine, s. 506.

zakresu działania władz publicznych istotne miejsce zajmują najczęściej wariantowe uruchomienia takich przedsięwzięć interwencyjnych, jak inwestycje i spożycie państwowe, polityka podatkowa i parafiskalna, dotacje państwowe i usługi społeczne. Jako przykłady głównych rezultatów dostarczanych przez model FIFI należy zwłaszcza wymienić stopę wzrostu gospodarczego, wzrost cen i wzrost dochodów publicznych dla całego okresu planu, a także poziom bezrobocia i stan bilansu handlowego na ostatni rok planu (1975).

Wykorzystując model FIFI do opracowania szóstego planu francuskiego, przeprowadzono trzy podstawowe rodzaje rachunków planistycznych, którymi są rachunek wyjściowy, rachunek niepewności i rachunek korekcyjny z tytułu uruchomienia określonych środków polityki gospodarczej państwa[20]. Wyjściowy rachunek jest liczbowym obrazem ewolucji gospodarki francuskiej, obejmującym lata 1965-1975, lecz opartym na hipotezie dotychczasowego zachowania się podmiotów gospodarczych (przedsiębiorstw, gospodarstw domowych, instytucji finansowych i administracji państwowej), przewidywanego kształtowania się otoczenia międzynarodowego i fizycznych czynników wzrostu gospodarczego, jak i hipotezie braku polityki korekcyjnej państwa w stosunku do żywiołowych tendencji rozwojowych. Nie jest to jednak prognoza zmierzająca do przedstawienia najbardziej prawdopodobnego kształtu przyszłości, bo chodzi tutaj głównie o rozpoznanie i bliższe naświetlenie trudności, jakie może przynieść rozwój społeczno - gospodarczy, oparty na takich właśnie wymienionych wyżej hipotezach. Następny rodzaj rachunku formułuje 28 wariantów niepewności zachowania się krajowych podmiotów gospodarczych (dochody, stopa samofinansowania, oszczędności, spożycie gospodarstw domowych itp.), kształtowania się otoczenia międzynarodowego i czynników wzrostu produkcji (zatrudnienie, wydajność pracy, inwestycje i zapasy), nie uwzględniając też żadnych korektur, wnoszonych przez politykę gospodarczą państwa. Wreszcie rachunek korekcyjny przybiera dwojaką postać, tj. badania wpływu wariantów, co najmniej trzech do kilkunastu wariantów, środków polityki gospodarczej grupowanych według różnych kryteriów, a dotyczących kształcenia zawodowego, skracania czasu pracy, płac minimalnych, ubezpieczeń i świadczeń społecznych, jak również badania konsekwencji gospodarczych 21 wariantów polityki budżetowej i fiskalnej państwa (wpływów i wydatków budżetowych). Wymienione, niezwykle krótko i ogólnie tylko scharakteryzowane, typy rachunków planistycznych są faktycznie rozległym zespołem prospektywnych obliczeń, prowadzonych na

---

[20] M. Aglietta, P. Dubois, J.P. Pagé, Ch. Sautter, C. Seibel, B. Ulmo, Etudes Macroeconomiques pour 1975. Collections de L'INSEE, Paris, serie C, n° 9, s. 207 i nast.

podstawie trzech wspomnianych już bloków równań, którymi posługuje się model FIFI.

Wyżej omawiany model FIFI był wykorzystywany do opracowania nie tylko szóstego (począwszy od 1969 roku), lecz również i siódmego planu francuskiego, stanowiąc długo - z pewnymi modyfikacjami (1973 i 1975 rok) - podstawowy model planowania makroekonomicznego na średni horyzont czasu. Po krótkim okresie swego istnienia, model ten poddany był ostrej krytyce, zarzucającej mu przede wszystkim niezbyt właściwe dostosowanie do ewolucji istotnych problemów wzrostu i równowagi gospodarczej, jak i wykorzystanie makroekonomicznej wiedzy teoretycznej i stosowanej do najnowszej ewolucji procesów gospodarowania. Doprowadziło to ostatecznie do powstania nowego modelu DMS (modele dynamique multi - sectoriel), który zastąpił dotychczasowy model FIFI, jednak był to nadal generalny model gospodarki francuskiej o charakterze symulacyjno - orientacyjnym i nie zawierał też aspektów regionalnych funkcjonowania gospodarki narodowej. W porównaniu z modelem FIFI, model DMS ukształtowany pod wpływem kryzysu lat 1973 - 1975 wyróżnia się następującymi cechami[21]:

1. Jest modelem drożnościowym (modele de cheminement), podczas gdy model FIFI był modelem okładkowym, tj. określał podstawowe zjawiska gospodarcze według stanu na koniec okresu planowego, a nie pokazywał ich corocznej ewolucji do końcowego roku planu pięcioletniego. Odrzucono równocześnie mało realistyczną hipotezę regulowanego rozwoju ekonomicznego na okres pięciu lat, która leżała u podstaw dotychczasowych prac średniookresowego planowania i zmniejszony został tym samym abstrakcyjny charakter ostatniego roku planu, który traktowany był poprzednio jako rok przeciętnej koniunktury;

2. Model oparty jest nadal na hipotezach gospodarki konkurencyjnej, lecz problemy konkurencji przestano rozpatrywać wyłącznie poprzez mechanizmy cenowe i zaczęto doceniać inne formy konkurencji międzynarodowej, jak np. konkurencję za pomocą produktów, innowacji, polityki wielonarodowej itd. W hipotezach gospodarki konkurencyjnej istotną rolę odgrywają zawsze ceny zagraniczne i importowana inflacja obarczona była odpowiedzialnością za wzrost cen, podczas gdy wiele jest wewnętrznych przyczyn inflacji, do których należą zwłaszcza nadmierna kreacja środków płatniczych, sztywność struktur gospodarczych i brak zgody społecznej na tle podziału efektów wzrostu gospodarczego;

3. Przy występowaniu zjawisk wysokiej inflacji, model DMS oparty został na bardziej pogłębionej - niż czynił to model FIFI - analizie

---

[21] D. Fouquet, J.M. Charpin, H. Guillaume, P.A. Muet, D. Vallet, Modele dynamique multi - sectoriel, Collections de L'INSEE, Paris 1978, serie C, n° 64 - 65, s. 20 - 21 oraz D. Flouzat, Economie contemporaine, s. 506 - 510.

zachowania się uczestników procesu gospodarowania, w tym szczególnie przedsiębiorstw, rozpatrując wnikliwiej problemy ich rentowności i akumulacji kapitału z punktu widzenia wewnętrznych determinant inflacji i rentowności kapitału. Istotną rolę odgrywają tutaj inwestycje produkcyjne przedsiębiorstw, które prowadzą do wzrostu kapitału pieniężnego (capital en valeur) i kapitału rzeczowego (capital physique), a same pozostają pod bezpośrednim wpływem stopy rentowności kapitału pieniężnego i stopy wykorzystania zdolności produkcyjnych. W modelu DMS gra zachodząca między tymi dwiema stopami jest podstawą do przeprowadzania analizy wzrostu rozmiarów podaży i procesów kształtowania się cen;

4. Występowanie zjawisk wysokiego bezrobocia spowodowało natomiast oparcie modelu DMS na silniejszym eksponowaniu związków, które zachodzą między produkcją, zatrudnieniem i akumulacją kapitału. Wymagało to równocześnie zastosowania innej - niż przyjmował to model FIFI - funkcji produkcji, tj. funkcji Claya-Claya i funkcji Faira zakładającej komplementarność czynników produkcji (pracy i kapitału) na krótką metę, gdzie produkcja i zatrudnienie są funkcjami określonych generacji zainstalowanego kapitału (inwestycji)[22].

W modelu DMS, podobnie jak w modelu FIFI, można wyróżnić trzy podstawowe bloki równań, tj. blok równań popytu, blok równań produkcji i blok równań dochodów, lecz uprzywilejowaną rolę spełnia tym razem popyt i zjawiska jego dynamiki. Ogólnie biorąc, pomiędzy wymienionymi blokami równań występują następujące współzależności: popyt determinuje produkcję, produkcja określa z kolei dochody, a dochody wpływają na kształtowanie się popytu, jednak tę jasność obrazu komplikuje wprowadzenie do analizy procesów tworzenia cen i płac. Popyt charakteryzowany jest tutaj z punktu widzenia wewnętrznego popytu finalnego i operacji handlu zagranicznego, aby umożliwić równocześnie wykazywanie wpływu, jaki wywiera poziom i struktura finalnego popytu krajowego na występowanie importu. Oprócz popytu administracji publicznej i instytucji finansowych, ramy całkowitego popytu finalnego wypełniają jeszcze: konsumpcja gospodarstw domowych, wahania zapasów towarowych, inwestycje produkcyjne i inwestycje mieszkaniowe gospodarstw domowych. Wyodrębnienie produktowych składników przypuszczalnego popytu jest dokonywane za pomocą rzeczywistego popytu finalnego, adresowanego do przedsiębiorstw francuskich i mechanizmu tablicy przypływów międzygałęziowych (TEI), która pozwala określić poziom produkcji i wartości dodanej poszczególnych gałęzi. Porównując planowaną wielkość produkcji z istniejącą zdolnością produkcyjną gałęzi, otrzymujemy określone stopnie wykorzystania ich zdolności produkcyjnych,

---

[22] Wymienione funkcje bliżej scharakteryzowane zostały przez autorów cytowanego już poprzednio opracowania. Zobacz, ibidem, s. 30 - 40 i 58 - 67.

które wyznaczają bezpośrednio popyt na produkcję każdej gałęzi, import i eksport, inwestycje i wahania zapasów towarowych. Na podstawie wielkości produkcji i odpowiedniej funkcji produkcji wylicza się niezbędne zatrudnienie, a jeśli zatrudnienie to porównamy następnie z ewolucją rozporządzalnej liczby ludności, otrzymamy wskaźnik bezrobocia, liczony wariantowo z uwzględnieniem zmiennych stóp aktywności zawodowej. Ogólny wskaźnik napięcia rynku pracy, w którym uwzględnia się zatrudnienie poza sferą 11 gałęzi (przemysłowych i nieprzemysłowych), zależy od poprzednio wyliczonego wskaźnika bezrobocia i stopnia wykorzystania zdolności produkcyjnych poszczególnych gałęzi.

Ceny i stawki płac określane są tu następująco: ewolucja stawek płac zależy od kształtowania się cen detalicznych dóbr konsumpcyjnych i możliwości płatniczych przedsiębiorstw, a ewolucja cen produkcji zależy natomiast od kształtowania się jednostkowych kosztów płacowych produkcji. Do podstawowych zmiennych wyjaśniających mechanizm funkcjonowania tych współzależności należą - zgodnie z ogólnymi hipotezami modelu DMS - stopy wykorzystania zdolności produkcyjnych gałęzi, wydajność pracy ich zatrudnionych i stopień napięcia rynku pracy. Wpływ stopnia napięcia rynku pracy, mierzony za pomocą relacji Philipsa-Lipseya wskazuje, że istnieje - w przeciwieństwie do poprzednich badań Philipsa - szeroka autonomia ewolucji płac realnych względem kształtowania się aktualnych stanów bezrobocia[23]. Jeśli znamy wartości dodane każdej gałęzi, zatrudnienie i stawki płac, możemy na podstawie odpowiednich rachunków i regulacji quasi-rachunkowych (przejście gałąź - sektor) określić takie wielkości, jak wartość dodana sektorów, płace wydatkowane według sektorów i wydatki gospodarstw domowych, które pozwalają następnie konstruować rachunki uczestników procesu gospodarowania. Uzupełniając te rachunki, projektuje się następnie rozmaite operacje sfery podziału, zwłaszcza zaś przepływy finansowe, świadczenia i składki społeczne, wydatki z tytułu procentów, podziały dywidend itd., aby można było określić rozporządzalne dochody gospodarstw domowych, możliwości finansowe administracji publicznej i nie rozdzielone zyski poszczególnych sektorów.

W dotychczasowych, dość ogólnych zresztą, rozważaniach prezentowany model DMS nie zamyka prac, podejmowanych nad doskonaleniem francuskich modeli polityki ekonomicznej i jest pewnym, dalszym etapem postępu metodologicznego, który ma lepiej służyć sprawie budowy planu narodowego. Model ten zmierza głównie do pogłębienia analizy zachowania się przedsiębiorstw, dynamiki akumulacji ich kapitału i samofinansowania inwestycji, nie obejmując nadal podobnie jak model FIFI - zakresem swej analizy operacji monetarnych i finansowych, a więc jest modelem słabo

---

[23] D. Flouzat, Economie contemporaine, s. 514.

zintegrowanym. Nie poddaje on analizie wpływu banku centralnego na kształtowanie się stopy procentowej, a ruch kapitałów i kursy walutowe są ciągle zmiennymi egzogenicznymi, leżącymi poza systemem rachunków analitycznych i projekcyjnych tego modelu. Od października 1979 roku, model DMS jest uzupełniany przez model PROPAGE (modele projections plurisectoriels annuelles glissantes), który jest modelem przewidywania dynamicznego na średni horyzont czasu (pięciu do dziesięciu lat), skoncentrowanym na bardziej szczegółowej analizie aparatu wytwórczego, gdzie wyróżnia się 36, a nie tylko 11 gałęzi wytwarzania. Wprowadzenie tego modelu okazało się konieczne do zaspokojenia potrzeb informacyjnych partnerów społecznych planowania, tj. przedsiębiorstw, syndykatów, administracji itd., którym silnie zagregowany model DMS nie zapewniał niezbędnych i bardziej szczegółowych informacji prospektywnych, wykorzystywanych do własnych celów analitycznych i decyzyjnych. Obydwa te modele, tj. model DMS i model PROPAGE wykorzystywane były, łącznie z tablicą operacji finansowych (TOF) i ogólną tablicą systemu rachunkowości narodowej (TEE), do opracowania ósmego planu rozwoju społecznego i ekonomicznego Francji na lata 1981 - 1985.

3. Instytucja budżetów ekonomicznych i podstawy racjonalizacji wyborów budżetowych

Wykorzystywanie budżetu państwa do realizacji nie tylko tradycyjnych jego funkcji fiskalnych, lecz wykonywania również szerszych, interwencyjnych funkcji polityki ekonomicznej wyzwoliło tendencje osiągania większej dokładności przy podejmowaniu decyzji budżetowych i zapewnienia wyższej skuteczności, czy nawet efektywności ekonomicznej funkcjonowania budżetu państwa. Głównym wyrazem tych tendencji stawało się: 1) podejmowanie wysiłków nad uzasadnieniem realizowanych poprzez budżet działań interwencyjnych państwa od strony pełniejszej i głębszej znajomości faktycznego przebiegu reprodukcji społecznej, 2) wykonywanie rozległych funkcji budżetu na podstawie bardziej ogólnego, sprzężonego zarazem obrazu gospodarczego rzeczywistości, a nie wycinkowych i fragmentarycznych jedynie wiadomości statystycznych[24]. Oprócz budżetów finansowych państwa zaczęły powstawać inne typy budżetów, nazywane zwykle budżetami ekonomicznymi, które przybierały najpierw, tj. z początkiem lat pięćdziesiątych na terenie Francji, formę budgets exploratoires, a później coraz bardziej rozwinięty system budżetów ekonomicznych do obecnej jego

---

[24] Z. Dąbrowski, Współczesne formy i kierunki interwencjonizmu kapitalistycznego, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1962, nr 2, s. 219.

postaci włącznie. Budżety ekonomiczne stanowią określony, sprzężony wzajemnie zbiór przewidywań, dokonywanych na podstawie układu i danych rachunkowości społecznej z lat ubiegłych, a dotyczących podstawowych zjawisk i procesów gospodarczych, które są charakteryzowane od strony działalności wyróżnionych jednostek gospodarujących. W praktyce budżety te nie są nigdy prostą ekstrapolacją przeszłości, uwzględnia się tutaj rozmaite tendencje koniunktury gospodarczej i warianty zamierzonych, mniej lub bardziej interwencyjnych decyzji rządowych, poddając analizie otrzymane rezultaty z przyjętymi wstępnie hipotezami i dokonując niezbędnej weryfikacji na gruncie metody kolejnych przybliżeń. Omawiane budżety różnią się istotnie swym układem treści od tradycyjnego, finansowego budżetu państwa, którego struktura dochodów i wydatków oparta jest na zasadach klasyfikacji organizacyjnej, jednak powstały głównie z myślą o racjonalizacji wyborów budżetowych, stanowią faktycznie bogate źródło informacji i stwarzają podstawy szerokiej orientacji do podejmowania decyzji rządowych. Poprzez charakterystykę ewolucji podstawowych wielkości gospodarczych i kierunków działania wszystkich uczestników społecznego procesu gospodarowania, budżety ekonomiczne okazują się bardzo pomocne nie tylko przy opracowaniu budżetu finansowego państwa, lecz mogą również dobrze służyć swymi informacjami do etapowej, rocznej realizacji i corocznego sprawdzania ustaleń planu narodowego.

Cały system budżetów ekonomicznych, na który składają się budget exploratoire, budgets previsionnels (dwa) i compte provisoire, ulegał od chwili powstania (od 1952 roku) określonej, wieloaspektowej ewolucji i można wyodrębnić również pewne etapy rozwojowe z punktu widzenia przemienności netodologii opracowania tych budżetów. W początkowym okresie, tj. w latach 1953 - 1955 budżety ekonomiczne Francji miały charakter semi-globalny, a opracowywane były na podstawie dość prostych, sformalizowanych modeli liniowych typu keynesowskiego, gdzie główną rolę odgrywał efektywny popyt finalny, równowaga między oszczędnościami i inwestycjami, natomiast ceny były ciągle wielkościami egzogenicznymi. Niebawem okazało się jednak, że próby dalszej, globalnej formalizacji metodologii budżetów ekonomicznych są ograniczone brakiem niezbędnych informacji o przyszłości gospodarczej, zaczęto dlatego rozwijać najpierw rachunkowość i wzbogacać statystykę społeczno-gospodarczą, nadając tym budżetom charakter budżetów równowagi szczegółowej i częściowo tylko formalizowano ich rozwiązania. Był to długi okres, obejmujący lata 1956 - 1965, kiedy to metody sformalizowane zastąpione zostały metodami iteracyjnymi, przy których występują określone etapy i podmioty przewidywania, procedury przepływu informacji i tryb uzgadniania proponowanych rozwiązań, a metody te nadal są wykorzystywane, jednak wyłącznie do opracowania tzw. budżetów przewidywanych. W latach 1965 - 1966 wyrasta nowa orientacja metodologiczna, wzmagają się tendencje do ilościowej formalizacji metod opracowania budżetów ekonomicznych i zaczyna nabierać znaczenia model typu keynesowskiego z 1953 roku, mający duże zasługi - jak uznano wtedy

- w wyjaśnianiu ogólnej logiki tych budżetów i stanowiący dobry punkt wyjścia do podejmowania bardziej pogłębionych rozwiązań.

Z szeregu powstających odtąd sformalizowanych modeli, pierwszymi były modele typu neokeynesowskiego ZOGOL (I, II i III)[25], które zastosowano do opracowania budżetów ekonomicznych, oczywiście tylko tzw. budgets exploratoires, sporządzanych kolejno przez lata 1966 - 1968. Modele te były modelami symulacyjnymi o mieszanym charakterze, częściowo projekcyjnymi i częściowo decyzyjnymi, obejmowały relacje statyczno-komparatywne i relacje dynamiczne (łącznie 107 równań), gdzie wyróżnia się równania tożsamości rachunkowej i równania definicyjne, równania tendencji zjawisk, równania typu zinstytucjonalizowanego i równania zachowania się uczestników procesu gospodarowania[26]. Były to przede wszystkim modele popytowe, centralne miejsce zajmował tutaj globalny popyt finalny, nie rozpatrywany jednak z punktu widzenia struktury produktowej, lecz wydzielone były tylko wielkie kategorie jego podziału ekonomicznego i uniemożliwiało to równoczesne wykorzystanie tablicy przepływów międzygałęziowych (TEI) do obliczeń modelowych. W modelach ZOGOL funkcjami szacowanymi ekonometrycznie były funkcje konsumpcji, inwestycji, importu i cen, natomiast nie szacowano ekonometrycznie funkcji eksportu, zapasów i płac, a podstawowymi zmiennymi endogenicznymi były trzy wielkości, tj. stopa wzrostu produktu narodowego brutto, rozmiary konsumpcji gospodarstw domowych i ogólny poziom cen produkcji. Ceny były tutaj wielkościami egzogenicznymi, opartymi na klasycznej (krótkookresowej) funkcji cen, gdzie rozwój ogólnego poziomu cen uzależnia się głównie od poprzedniego, wyjściowego ich stanu rozwojowego i cen importowanych produktów, jak również od relacji zachodzącej między wskaźnikami wzrostu płac i wzrostu wydajności pracy, stwarzającej określoną presję popytu. Omawiane dotychczas modele ZOGOL nie włączały jeszcze do wewnętrznych swych rozwiązań projekcji aspektów finansowych (TOF), lecz konfrontowały tylko możliwości i potrzeby finansowe, wyprowadzone według własnych rachunków z ustaleniami prospektywnymi tej tablicy. W rzeczywistości istniały trzy postacie modeli ZOGOL, ponieważ charakteryzowany model ZOGOL I został uzupełniony o pewne, niewielkie faktycznie nowe rozwiązania, tj. model ZOGOL II wprowadza pełniejszą tylko dekompozycję operacji sfery podziału, a model ZOGOL III dokonuje podziału agregatu administracji na cztery odrębne jednostki, wyróżniając państwo, zbiorowości lokalne, organizacje

---

[25] Nazwa tego modelu pochodzi od nazwiska dwóch jego autorów, tj. Ph. Herzoga i G. Olive'a.

[26] J. Benard, Comptabilite nationale et modeles de politique economique, Paris 1972, s. 441 - 442.

semi-publiczne, ubezpieczenia społeczne, administracja prywatna, zagraniczna i międzynarodowa[27].

Następnym modelem sformalizowanym, wykorzystywanym do opracowania budżetów ekonomicznych stał się model DECA (modele de demande et de comportement d'autofinancement), który wprowadzony został na miejsce stosowanego dotychczas modelu ZOGOL. Model ten był podstawą opracowania budżetu ekonomicznego na 1969 rok i kilka następnych lat, a dążył on tylko do udoskonalenia pewnych zresztą dość ważnych aspektów rozwiązań modelu ZOGOL, zachowując jednak ogólną koncepcję i logikę metodologicznych rozwiązań poprzedniego modelu. Jest to również model typu neokeynesowskiego, w którym decydującą rolę odgrywa globalny popyt finalny, rozpatrywany z punktu widzenia głównych kierunków jego ekonomicznego przeznaczenia, lecz pozbawiony ciągle charakterystyki i analizy, naświetlającej procesy sfery podziału od strony struktury produktowej. Podobnie jak model ZOGOL, omawiany model nie włączał do swych krótkookresowych projekcji operacji finansowych, sfera zjawisk monetarno-finansowych była nadal odseparowana od kształtowania się sfery zjawisk fizycznych i nie tworzyło to zwartej całości konfrontacyjnej, rozgrywanej na forum jednego modelu projektowania. Wprowadzając pewien, dość bezsporny postęp metodologiczny model DECA był modelem bardziej dynamicznym, nie stał się jednak prawdziwym modelem drożnościowym na okres trzech lat i był raczej modelem tendencji rozwojowych, opisującym fluktuację zachowania się uczestników procesu gospodarowania wokół pewnych tendencji[28]. Pomimo tych braków zapewniał on lepsze - niż czynił to model ZOGOL - powiązania między ustaleniami projektowania na krótki i średni horyzont czasu, tj. między budżetem ekonomicznym i planem narodowym.

W modelu DECA wprowadzone zostały także niewielkie modyfikacje struktury funkcji konsumpcji, natomiast bardziej istotnym zmianom i dalszemu rozbudowaniu uległy składniki funkcji inwestycji, importu, cen i eksportu, a płace stały się wielkościami endogenicznymi, objętymi odpowiednim zapisem równania na zasadach relacji Philipsa[29]. Wszystkie te funkcje, wyłączając funkcję konsumpcji i importu, oparto na uprzywilejowanej roli kształtowania się stopy autofinansowania prywatnych przedsiębiorstw nierolniczych, inspirowanej rozwiązaniami modelu FIFI i wstępnymi pracami R. Courbis, która to stopa wykorzystywana była głównie

---

[27] B. Billandot, Le modele DECA, Statistiques et etudes financieres, serie orange, 1971, n° 1, s. 12 - 13.

[28] Ibidem, s. 13 i D. Flouzot, Economie contemporaine, s. 496 - 497.

[29] J. Benard, Comptabilite nationale ..., s. 443 - 455.

do określania ich inwestycji produkcyjnych. Przyjmuje się tutaj założenie, że istnieje określona, nawet dość ściśle średniookresowa relacja kierunkowa, jeśli chodzi o kształtowanie się stopy autofinansowania, tj. magistralna stopa autofinansowania, wokół której oscylują rzeczywiste, roczne stopy autofinansowania poszczególnych przedsiębiorstw. Właściwością każdej, magistralnej stopy autofinansowania jest natomiast wyrażenie pewnej części zapotrzebowania na kapitał sektora prywatnego, jaką chciałby ten sektor sfinansować za pomocą własnych środków, a występujące odchylenia między obydwiema rodzajami stóp autofinansowania wywołują określone reakcje przedsiębiorstw. Wymieniony mechanizm autofinansowania wykorzystany zostaje do określania kształtowania się nie tylko inwestycji produkcyjnych przedsiębiorstw prywatnych, lecz również cen, płac i eksportu, tłumacząc rozwój tych czterech, podstawowych zmiennych modelu.

Wyżej omawiany model DECA był modelem bardziej kompleksowym i szczegółowym niż poprzedni model ZOGOL, zajmował się zwłaszcza sprawami popytu i kładł duży akcent na szacowania eksploatacyjnych dochodów brutto przedsiębiorstw, jednak okazał się modelem trudnym do praktycznego zastosowania, ponieważ zawierał wiele współczynników, szacowanych dość problematycznie z braku długich serii statystycznych i nie gwarantował tym samym poprawnych wyników obliczeń. W latach 1973 - 1974 model ten zastąpiony został innym, nowym modelem STAR (modele schema theorique d'accumulation et de repartition), który był dynamicznym modelem ogólnej równowagi ekonomicznej (a nie tylko modelem globalnego popytu finalnego), opracowywanym na okresy dwóch - trzech lat, integrującym również zjawiska finansowe i podnoszącym znaczenie stopy rentowności (zysku) dla kształtowania się procesów gospodarczych. Istotnym punktem wyjścia modelu STAR było przyjęcie dwojakiego rodzaju podziału produkcji społecznej, tj. jednego podziału produktowego na konsumpcję i akumulację, drugiego natomiast podziału dochodowego na płace i zyski, a niezbędną równowagę między obydwoma rodzajami podziału mają zapewnić określone środki i przepływy finansowe. Wzorem tradycyjnych modeli keynesowskich, tworzenie popytu było rozpatrywane z uprzywilejowanych pozycji tworzenia kapitału przez przedsiębiorstwa prywatne i wydatków gospodarstw domowych, podział dochodów obejmował tylko podział wartości dodanej przedsiębiorstw na płace i zyski, uwzględniając równocześnie związki występujące między realizacją zysku i procesem tworzenia kapitału, natomiast bardzo syntetycznie przedstawione przepływy finansowe służyły dopełnieniu treści ogólnej równowagi[30]. W modelu STAR analizowano głównie

---

[30] R. Boyer, J. Mazier; G. Olive, Un nouvean modele de prevision macro - economique: STAR, Economie et statistique 1974, n° 61, s. 31 - 34.

relacje, jakie zachodzą między prywatnymi przedsiębiorstwami nierolniczymi, gospodarstwami domowymi i instytucjami finansowymi, a powiązania gospodarcze z otoczeniem zagranicznym i wpływ administracji publicznej na procesy gospodarowania były traktowane dość wąsko, czy też nawet zdawkowo.

Ogólne zależności i mechanizm funkcjonowania modelu STAR opisane zostały za pomocą 6 podstawowych równań, które charakteryzują trzy, wyróżniane tutaj całkiem wyraźnie bloki powiązań, tj. blok tworzenia popytu inwestycji i konsumpcji, blok dochodów i wzrostu produkcji, blok kredytu i akumulacji. W syntetycznym ujęciu, wymienione bloki zależności można przedstawić następująco[31]:

1. W procesie tworzenia popytu centralne miejsce zajmują inwestycje przedsiębiorstw, które uzależnia się głównie od stopy zysku, traktowanej równocześnie jako wskaźnik rentowności inwestycji i wewnętrznych możliwości finansowych, jak również od znaczenia otrzymanych kredytów. Natomiast wydatki gospodarstw domowych, przeznaczone na cele konsumpcyjne i mieszkaniowe, zajmują drugoplanową pozycję, a czynnikami objaśniającymi są tutaj rozporządzalne dochody i możliwości zadłużenia się tych gospodarstw;

2. Procesy podziału dochodów rozpatruje się głównie z punktu widzenia udziału, jaki płace i zyski zajmują w podziale wartości dodanej przedsiębiorstw, wykazując przeciwność interesów między przedsiębiorcami i pracownikami. Jednocześnie wyprowadza się tutaj relacje zysk - wzrost, tworzenie zysku zależy od stopnia wykorzystania zainstalowanego kapitału i jego produktywności, a także od stopnia i struktury zadłużenia przedsiębiorstw. Na podstawie tej relacji można określić, że osiągnięcie danej, pożądanej masy zysku wymaga od przedsiębiorstwa uruchomienia określonego zapasu kapitału i rozwijania produkcji do pewnego, niezbędnego poziomu. Ponadto relacja zysk - wzrost jest wykorzystywana do określenia podaży przedsiębiorstw zależnie od aktualnie kształtującej się rentowności i występującej dotychczas ich sytuacji finansowej;

3. Występujące rozbieżności między podziałem produkcji na konsumpcję i inwestycje, a podziałem dochodów na płace i zyski zostają redukowane za pomocą systemu finansowego, który zapewnia wyrównanie między zadłużeniem i oszczędnościami jednostek niefinansowych. Istniejący stan zależności między systemem finansowym i przedsiębiorstwami wyrażany jest syntetycznie poprzez okres spłaty kredytu, określający wzajemne stosunki zadłużenia i autofinansowania danego roku, czyli okres spłaty kredytu odgrywa tym samym poważną rolę dla określenia rytmu akumulacji i ustalenia planów produkcji przedsiębiorstwa (en volume).

---

[31] Ibidem, s. 34 - 43 i D. Flouzat, Economie contemporaine, s. 498 - 500.

W modelu STAR rentowność jest głównym czynnikiem, determinującym kształtowanie się akumulacji kapitału, wzrostu produkcji i inflacji, a ogólny poziom cen zostaje wyznaczony przez interakcję funkcji globalnej podaży, związanej ściśle z wysokością zysku i funkcji globalnego popytu. Wyjaśnia się tutaj równocześnie, że inflacja nie jest tylko rezultatem presji popytu lub kosztów płacowych, lecz może także wynikać z nierównowagi poziomu udziałów płace - zyski i być wynikiem reakcji przedsiębiorstw, wywołanej spadkiem rentowności ich produkcji. Natomiast niepełne zatrudnienie siły roboczej może wynikać zarówno z niedostatecznego popytu globalnego, jak i niewłaściwej repartycji dochodów, wpływającej dodatnio lub ujemnie na kształtowanie się stopy rentowności przedsiębiorstw.

Wkrótce model STAR stanął jednak pod zarzutem bardzo pobieżnego traktowania powiązań gospodarczych z zagranicą, nieadekwatnego uwzględniania wahań koniunkturalnych i operowania zbyt długą (dwu lub trzyletnią) perspektywą czasu, która nie potrafi dobrze odwzorować wahań koniunkturalnych i nie jest dobrze dostosowana do okresów procedury opracowania budżetów ekonomicznych. Na miejsce tego modelu wprowadzony został z końcem lat siedemdziesiątych inny, kolejny już model przewidywania makroekonomicznego, tj. model METRIC (modele econometrique trimestriel de la conjoncture), będący modelem dynamicznym i okresowo drożnościowym, opracowywanym na okres jednego kwartału. Wprowadzony model zajmuje się również problemami ogólnej równowagi, eksponując rolę popytu i inwestycji przy analizie fluktuacji gospodarczych, jednocześnie pozostaje nadal modelem zintegrowanym, bo zmienne pieniężne i finansowe (w tym stopa procentowa) występują jako wielkości endogeniczne, związane z kształtowaniem się zmiennych sfery zjawisk realnych. W odróżnieniu od modelu STAR, model METRIC - poza wymienionymi dotychczas aspektami - charakteryzuje się jeszcze tym, że zawiera wyniki ankietowych badań koniunkturalnych, prowadzonych przez L'INSEE, nadając im postać jakościowych zmiennych endogenicznych, objaśniających głównie spodziewaną dynamikę inwestycji, konsumpcji i zatrudnienia[32]. Większą rolę odgrywa tutaj równocześnie analiza zapasów towarowych, która pozwala lepiej wyrównywać odchylenia, występujące między popytem rzeczywistym i popytem antycypowanym, a także podejmować właściwe decyzje produkcyjne, inspirowane wizją kształtowania się cen i zysków.

Wprowadzenie budżetów ekonomicznych było jednym z wczesnych (1953 rok), francuskich rozwiązań instytucjonalnych, zmierzających do racjonalizacji wyborów budżetowych i oparcia budżetów finansowych państwa na bardziej rozległej, makroekonomicznej znajomości występujących powiązań rzeczowo-finansowych. Pod wpływem amerykańskich rozwiązań PPBS

---

[32] D. Flouzat. op. cit., s. 501.

wykształciła się później (początki drugiej połowy lat sześćdziesiątych) we Francji inna jeszcze metoda, czy też procedura udoskonalania opracowania budżetów finansowych państwa i podejmowania bardziej racjonalnych decyzji państwowych, która przybrała tutaj nazwę RCB[33]. Wcześniej dokonywane wybory budżetowe oparte były na zasadach analizy korzyści - koszty, gdzie projekty i programy działań publicznych klasyfikowano z punktu widzenia ich efektywności ekonomicznej (np. wzrostu produktu narodowego brutto), przywiązując jednakową wagę do środków finansowych, wydatkowanych na całkiem różne cele społeczne i operując abstrakcyjnym kryterium sprawiedliwości. Ponadto analiza ta ograniczała się głównie do problemów alokacji zasobów, a nie dokonywała pojedynczej i łącznej oceny efektów redystrybucyjnych danej alokacji, najwyżej nastawiona była na badanie optimum punktowego, tj. wydatków dotyczących jednego projektu lub określonego ministerstwa, lecz nie poszukiwała optimum globalnego dla całości lub większości wydatków państwowych. Wykorzystując założenia rachunku ekonomicznego, nowa procedura RCB przenosi nastawienie proefektywnościowe, którym charakteryzuje się sektor prywatny, na działania administracji państwowej, a jednocześnie zakłada przejście od tradycyjnego budżetu, stanowiącego wykaz finansowych środków realizacji do budżetowania programów działania (budgets de programmes), których różne warianty są selekcjonowane z punktu widzenia wyższości stopnia osiągania każdego celu. W konsekwencji procedura RCB wymaga tym samym wyraźnego rozgraniczenia kompetencji między poszczególnymi ministerstwami, określenia różnych działań ministerstwa i ilościowego ich wyrażenia za pomocą systemu celów, identyfikacji ogółu rozporządzalnych środków finansowych i określenia mierników stopnia realizacji celów.

Przy konstrukcji budżetu programów, cała działalność administracji publicznej ulega dekompozycji na pewną ilość elementów organizacyjnych według określonej struktury hierarchicznej, tj. struktury programów, gdzie wyróżnia się elementy programów, podprogramy, programy i grupy programów. Każdy element i program tej struktury występuje jako określona całość działalności, w ramach której przekształca się środki na rezultaty i efekty, a jednocześnie obowiązuje zasada całości działania danej jednostki, tj. kompletności jego aspektów administracyjnych, społecznych i ekonomicznych, jak również integralności budżetu danej jednostki. Omawiana procedura RCB wykorzystywana jest do opracowania nie tylko budgets de programmes, lecz ponadto etudes pilotes, przybierających przede wszystkim postać PAP (siódmy plan narodowy zawierał aż 25 takich programów), gdzie występują też cele i koszty ich osiągania (dotacje budżetowe). Za pośrednictwem procedury RCB można

---

[33] Ph. Huet, J. Bravo, L'experience francaise de rationalisation des choix budqetaires, Paris 1973.

zapewnić lepsze powiązania między budżetami finansowymi państwa i planem narodowym, jednak stosowanie tej procedury jest ograniczone głównie ze względu na trudności jej wprowadzenia do struktur instytucjonalnych i braki jasności podziału kompetencji między różnymi ministerstwami.

Innym, trzecim już nurtem rozwiązań, zmierzających do racjonalizacji podstaw opracowania budżetów finansowych państwa i dokonywania wyborów budżetowych - poza omawianą dotychczas instytucją budżetów ekonomicznych i procedurą RCB - stały się, dość szeroko zresztą podejmowane, próby konstruowania funkcji preferencji kolektywnych. W początkach lat sześćdziesiątych próby te przebiegały odrębnym torem, tj. niezależnie od powstawania i rozwoju procedury RCB, a później dopiero, głównie podczas prac nad piątym i szóstym planem francuskim integrowano je ściślej z procedurą RCB, wykorzystując równocześnie do opracowania budżetów ekonomicznych i planów narodowych. Ogólnie biorąc, możemy wyróżnić dwa zasadnicze podejścia badawcze, na których oparte są próby konstruowania funkcji preferencji kolektywnych, tj. pierwsze podejście bierze za punkt wyjścia swych rozwiązań funkcję dobrobytu kolektywnego, natomiast drugie podejście wymaga skierowania wysiłków na określenie funkcji dobrobytu państwowego. W świetle ustaleń teorii, funkcja dobrobytu kolektywnego powinna zapewnić łączność między abstrakcyjną kategorią dobrobytu społecznego, a zagregowanymi funkcjami satysfakcji indywidualnych, lecz koncepcja ta wychodzi z pozycji indywidualistycznych i zakłada słabą autonomię państwa w stosunku do indywidualnych preferencji. Natomiast funkcja dobrobytu państwowego, wprowadzona na miejsce funkcji dobrobytu kolektywnego, podnosi wysoko pozycję władz państwowych, które są traktowane jako centrum autonomicznych decyzji, zdolne do formułowania optymalnych wyborów w imieniu całego społeczeństwa.

Wykształciły się dotychczas trzy najbardziej znane, a także praktycznie stosowane metody określania funkcji preferencji państwa:

1. Praktyka rozmów, przeprowadzanych z odpowiedzialnymi osobami, realizującymi bezpośrednio politykę ekonomiczną, która to metoda była rozwijana przez R. Fricha. Jednak metoda ta okazała się trudna do praktycznego zastosowania, ponieważ większość osobistości politycznych unika odpowiedzi i nie wyraża chęci objawiania swych preferencji[34].

2. Konsultacje przeprowadzane z ekspertami, głównie ekonomistami, przy równoczesnym założeniu, że eksperci ci pełnią symulacyjnie określone funkcje władz publicznych. Jest to metoda wykorzystywana przez E. Kirshena i L. Morissensa, lecz podstawowym jej mankamentem jest

---

[34] R. Frisch, Numerical determination of a quadratic preference function for use in macroeconomic programming, Oslo 1957.

występowanie niewątpliwych rozbieżności między systemem preferencji ekspertów, a systemem preferencji osobistości politycznych[35].

3. Objaśnianie preferencji państwowych ex post, ponieważ trudno jest ciągle sformułować funkcję tych preferencji na początku uruchamiania procesu planistycznego. Taki sposób określania preferencji państwowych wykształcił się właśnie we Francji i jest on zgodny - według opinii D. Flouzat - z ogólną procedurą optymalizacji, realizowaną począwszy od zbadania stanów przeszłości, a przechodzącą następnie do stopniowych iteracji, dokonywanych między decyzjami politycznymi, pracami technicznymi i reakcjami partnerów społecznych[36].

W praktyce francuskiego planowania makroekonomicznego zastosowano całkiem oryginalną, nie stosowaną dotąd metodę objaśniania funkcji preferencji państwowych, metoda ta czyni nadal istotne postępy proceduralno - obliczeniowe i wykorzystana zostaje, pomimo wielu swych mankamentów, do hierarchizowania preferencji władz państwowych. Uzyskując odpowiednie informacje na zasadzie procedury ex post, wykorzystuje się je następnie dó rozwijania prac planistycznych i budowy planów narodowych[37], z których pierwszymi opartymi na funkcji preferencji państwa były piąty i szósty plan francuski.

4. System rachunkowości społecznej - konstrukcja i zastosowanie

We francuskim systemie planowania gospodarki narodowej, zorientowanym głównie na planowanie rozwoju gospodarczego i społecznego, istotne miejsce zajmuje comptabilite nationale, która stanowi podstawowe źródło wspomagania informacyjnego i analitycznego dla większości procesów planowania makroekonomicznego. Wspomaganiem tym objęte zostaje przede wszystkim, tj. bardzo ściśle i najszerzej planowanie krótkookresowe, reprezentowane przez budżety ekonomiczne, zwłaszcza budżet eksploracyjny (BE) i dwa budżety przewidywane (BP^1 i BP^2), a obejmujące swym zasięgiem rok bieżący i rok następny, nie przekraczając jednak okresu dwóch lat. Comptabilite nationale wykorzystywana jest również do opracowania

---

[35] E. Kirshen and others, Economic policies compared West and East, Vol 1, General theory, North Holland, 1974.

[36] D. Flouzat, op. cit., s. 470.

[37] R. Courbis, Un processus collectif de choix: l'exemple de la planification francaise, Revue d'economie politique, mai-juin 1977.

wstępnych koncepcji i zasadniczych fragmentów treści wieloletnich planów narodowych Francji, opartych dotychczas bardzo silnie na ekonometrycznych modelach funkcjonowania i rozwoju gospodarki narodowej, których ostatnimi postaciami są (omówione już wcześniej) modele FIFI i DMS. Jednocześnie dane comptabilite nationale służą, jednak mniej szeroko i raczej fragmentarycznie, do przeprowadzania analiz, wspierających mechanizmy procedury RCB i szacunki funkcji preferencji kolektywnych ex post, a także bardziej wyspecjalizowanych zagadnień ekonomicznych, jak np. analizy dotyczące produkcji, kosztów, popytu i cen. Na obecny system comptabilite nationale, stanowiący (począwszy od 1955 r.) nadal jedną z istotnych form oficjalnej statystyki państwowej i ulegający dotąd określonej ewolucji, składa się:

1. System odrębnych kont dwojakiego rodzaju, tj. kont sektorów (podmiotów) działania i kont operacji gospodarczych, nazywanych też kontami przedmiotowymi.

2. System ogólnych, syntetycznych tablic, które charakteryzują przepływy produkcji i ostateczne jej zastosowanie, operacje finansowania i refinansowania działalności gospodarczej.

Comptabilite nationale francaise wywodzona jest zwykle od Duge de Bernonville'a i C. Colsona, prowadzących z początkiem lat dwudziestych wczesne szacunki dochodu i kapitału narodowego Francji[38], zwłaszcza ich wielkości i struktury agregatowej, nie posługując się jeszcze konstrukcją sektorów i operacji gospodarczych, które są charakterystyczne dla współczesnych rozwiązań systemowych. Współczesny charakter i kształt tej instytucji, ulegającej następnie określonej ewolucji do dzisiaj włącznie, nadali dopiero u zarania lat czterdziestych A. Vincent i R. Froment, stając się oryginalnymi twórcami systemu makroekonomicznej ewidencji i retrospektywnej analizy funkcjonowania gospodarki narodowej. Obydwaj ci autorzy, inspirowani doktryną J.M. Keynesa i postulatami jego interwencjonizmu państwowego, badaniami J.R. Hicksa nad metodami obliczania kapitału i dochodu narodowego, a także angielskimi koncepcjami social accounting R. Stone'a i J.E. Meade'a (1941r.)[39], zapoczątkowują nowy dział francuskiej ekonomii, tj. comptabilite nationale. Punktem wyjścia dla francuskich rozwiązań, podjętych najpierw przez A. Vincenta jest globalna równowaga produkcji i dochodów, rozpatrywana od strony działalności i równowagi produkcyjno-dochodowo-wydatkowej określonych sektorów (podmiotów) gospodarczych, jak i zachodzący tutaj proces tworzenia się akumulacji kapitału tych,

---

[38] H. Guitton, D. Vitry, Economie politique, Paris 1981, s. 714.

[39] R. Stone, J.E. Meade, The Construction of Tables National Income, Expenditure, Savings and Investment, Economic Journal 1941.

wyodrębnionych sektorów. W ujęciu A. Vincenta comptabilite nationale, podobnie jak angielski social accounting, oparty zostaje na wyróżnieniu czterech podstawowych sektorów gospodarczych, tj. sektora: ludność, przedsiębiorstwa, państwo i zagranica, a wymienione sektory objęte zostają ewidencją z punktu widzenia kształtowania się dwóch bilansów, tj. 1) bilansu produkcji i dochodów, 2) bilansu rozliczeń kapitałowych[40].

W bilansie produkcji i dochodów poszczególne sektory gospodarcze spełniają podwójną rolę, tj. raz występują jako dostawcy określonych dóbr i usług, a drugi raz natomiast jako odbiorcy (konsumenci) pewnych dóbr i usług, dostarczanych przez wyodrębnione sektory gospodarcze. Kolumny bilansu produkcji i dochodów wykazują wydatki danego sektora na określone dobra i usługi innych, rozpatrywanych sektorów gospodarczych, gdy wiersze jego uwidaczniają z kolei podział dóbr i usług danego sektora między pozostałe, wyszczególnione sektory gospodarcze. W przypadku sektora zagranica - odpowiednia kolumna bilansu produkcji i dochodów rejestruje transakcje eksportowe dla poszczególnych sektorów wewnętrznych, a transakcje importowe zapisuje właściwy wiersz tego makroekonomicznego bilansu. Ogólne rozliczenie z tytułu wzajemnych kontaktów gospodarczych oznacza dla każdego sektora wyprowadzenie salda, określającego zapasy posiadanych dóbr materialnych, środków pieniężnych i wierzytelności, przekraczających bieżące potrzeby danych sektorów gospodarczych.

Z kolei bilans rozliczeń kapitałowych poddaje bliższej ewidencji salda operacji bieżących, jakie odnośnie do poszczególnych sektorów gospodarczych wykazał już poprzednio ich bilans produkcji i dochodów. Prezentując procesy kapitalizacji majątku według przekroju sektorowego, bilans rozliczeń kapitałowych ukazuje jak nadwyżka dóbr materialnych, po zaspokojeniu bieżących potrzeb produkcji i konsumpcji, tworzy akumulację rzeczową rozpatrywanych sektorów gospodarki narodowej. Odrębnie bilans ten wykazuje natomiast zmiany posiadanych zapasów środków pieniężnych, wierzytelności i walorów płatniczych, co ewidencjonuje podwójnym zapisem aktywa - pasywa między sektorami, obrazując tym samym wzajemne ich powiązania finansowe i powstawanie ich akumulacji finansowej. Ponadto przedstawiając istniejące zasoby kruszców szlachetnych i wartości natury niematerialnej np. patenty, znaki fabryczne itp., bilans rozliczeń kapitałowych usiłuje jednocześnie uzupełnić charakterystykę rzeczowej i finansowej strony akumulacji - elementami objętymi rachunkiem bogactwa narodu.

Według koncepcji A. Vincenta comptabilite nationale francaise charakteryzuje się względnie dużą samodzielnością pod względem treści

---

[40] A. Vincent, La conjoncture nouvelle, Paris 1943, s. 54.

analitycznej i konstrukcyjnego rozwiązania, stanowi niewątpliwie oryginalną koncepcję i odbiegającą dość istotnie od założeń poznawczych angielskiego social accounting. Zasadniczym novum jest tutaj szerokie traktowanie rozliczeń finansowych między sektorami gospodarczymi przy łącznym rozpatrywaniu rzeczowych i finansowych zależności wszystkich sektorów bez preferowania - jak czynił to ówczesny social accounting - materialnych przepływów i powiązań gospodarczych. W 1945 roku R. Froment, przeprowadzając obliczenia dochodu narodowego, usiłuje dopiero na wzór angielskich rozwiązań bardziej uwypuklić podstawowe wielkości składowe gross nationale product i upodobnić pod względem konstrukcyjnym comptabilite nationale francaise do koncepcji social accounting. Dotychczasowe bilanse gospodarcze, jakimi operował A. Vincent, zastąpione zostają odrębnymi kontami sporządzanymi dla poszczególnych sektorów gospodarczych, a prowadzącymi też wyodrębniony rachunek ich bieżącej i kapitałowej działalności, który rozliczany jest na podstawie całorocznych zaszłości międzysektorowych.

Z inspiracji R. Froment powstaje zarazem pierwsze francuskie tableau resume de la comptabilite nationale, przypominające niemal indentycznie układ i treść opracowanych dzisiaj we Francji syntetycznych tablic gospodarczych, które określa się mianem tableau economique d'ensemble (TEE). Poszczególne kolumny tableau economique stanowią konta dla wyodrębnionych podmiotów (sektorów) gospodarczych, rejestrując bieżące i kapitałowe rozliczenia między tymi sektorami, lecz wyróżniane dotąd cztery sektory uzupełnia R. Froment o dalszy jeszcze sektor pieniężno-bankowy, grupujący banki i instytucje ubezpieczeniowe[41]. Wiersze tableau economique naświetlają natomiast bieżącą i kapitałową działalność określonych sektorów gospodarczych (odpowiednie kolumny) z punktu widzenia przedmiotu operacji rozliczeniowych, tj. charakteru dokonywanych między wyróżnianymi pięcioma sektorami przepływów gospodarczych. Wszystkie operacje przedmiotowe wyznaczające problematykę rachunkową dla tablicy R. Froment podają bliższą specyfikację przepływów i rozliczenie salda z tytułu: a) aktów kupna-sprzedaży dóbr i usług, b) procesu powstawania dochodów i podatków, c) wzajemnych transferów finansowych.

Większość teoretyków comptabilite nationale francaise przywiązuje wiele uwagi do badania cyrkulacji środków pieniężnych, wykazując nawet, jak np. C. Gruson potrzebę wydzielenia nie tylko sektora bankowego, lecz

---

[41] R. Froment, La comptabilite nationale de la France en 1938. Une methode de comptabilite economique, Etudes et Conjoncture Union Francaise 1947, nr 8 i 9, s. 77 i 98.

i sektora walorów płatniczych (le pole marche des valeurs)[42]. W praktyce francuskie rozwiązania długo operowały jednak podziałem czterech, a następnie pięciu klasycznych już sektorów gospodarki narodowej i wyróżniały jedynie: sektor przedsiębiorstw, gospodarstw domowych, instytucji kredytowych, administracji publicznej i zagranica (reszta świata). Późniejsze natomiast przejście (1976r.) do sześciu sektorów gospodarczych dokonało się głównie na zasadzie innego grupowania podmiotów działania, które objęte były dotychczas ramami sektora przedsiębiorstw i gospodarstw domowych bez wprowadzania dalszego podziału sektora instytucji kredytowych. Dla sektora zagranica sporządzany był tylko jeden rachunek obrazujący bieżące operacje natury rzeczowej i finansowej, sektor państwowy miał zawsze dwa rachunki, tj. rachunek bieżący i kapitałowy, a sektor przedsiębiorstw i sektor gospodarstw domowych miały jeszcze trzeci rachunek, nazywany kontem eksploatacyjnym.

Jeśli chodzi o przedmiotowe rachunki tableau economique, wykazują one - poza operacjami kupna-sprzedaży dóbr i usług, rozliczeniem dochodów i wykazaniem oszczędności, jak i wszelkimi płatnościami transferowymi - również kredytowe transakcje odnośnie do poszczególnych sektorów gospodarczych. Większej zmianie uległ przede wszystkim rachunek dóbr i usług, który zamiast wyszczególnionych dawniej podstawowych kierunków kupna-sprzedaży produkcji (tj. dobra jednorazowego użytku i usługi, trwałe dobra konsumpcyjne, dobra wyposażenia technicznego, surowce i materiały produkcyjne), podaje teraz różne kategorie operacji gospodarczych, jakim podlega globalna produkcja społeczna. Natomiast pozostałe rachunki przedmiotowe tableau economique, powstałej według koncepcji R. Froment, charakteryzują się wprowadzeniem nowego (czwartego) rachunku pt. operacje kredytowe, a dwa następne rachunki, tj. rachunek dochodów (i oszczędności) i rachunek transferów były sporządzane już poprzednio, dotychczasowy obszar i wewnętrzna struktura ewidencjonowanych zaszłości nie uległy też większym zmianom. Wśród dokonanych tutaj zmian należy głównie odnotować fakt, że ewidencję podatków przejął obecnie od rachunku dochodów i oszczędności - rachunek transferów, jak również zwiększyła się jednocześnie szczegółowość transakcji gospodarczych, rejestrowanych przez obydwa te, wymienione rachunki przedmiotowe (operacji).

W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych konstrukcja tableau economique oparta była na przedstawionych wyżej założeniach poznawczych i ulegała pewnym, opisanym bardzo syntetycznie, tendencjom ewolucji, które łącznie zamykają się następującą charakterystyką funkcjonowania

---

[42] C. Gruson, Esquisse d'une theorie generale de l'equilibre economique, Paris 1949 i Note sur les conditions d'etablissment d'une comptabilite nationale, Statistiques Etudes Financieres 1950, nr 19.

kont podmiotowych i przedmiotowych. Zajmujący tu zawsze pierwsze miejsce sektor przedsiębiorstw miał dotychczas trzy rachunki podmiotowe, opisujące podstawowe aspekty jego działalności, a mianowicie:

- rachunek eksploatacyjny wykazuje absolutny poziom osiągniętej produkcji globalnej i poniesione nakłady produkcyjne, zamykając się saldem obrazującym dochód brutto otrzymany z działalności eksploatacyjnej przedsiębiorstw,
- rachunek bieżący rejestruje oprócz dochodów brutto, jakie przyniosła gospodarka produkcyjna przedsiębiorstw, wszelkie inne wpływy np. odsetki, dywidendy, subwencje itp., a także określa kierunki redystrybucji dochodów, uzyskanych przez sektor przedsiębiorstw,
- rachunek kapitałowy obrazuje przejętą od rachunku bieżącego część dochodów, przeznaczonych na inwestycje produkcyjne i ewidencjonuje saldo operacji kredytowych odnośnie do działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw, jak również wykazuje przyrost zapasów, spowodowany przez wzrost realnych składników i przecenę ich wartości.

Dla sektora ludności, charakteryzującego działalność gospodarstw domowych - podobnie jak dotyczy to sektora przedsiębiorstw - wprowadzony został identyczny układ trzech rachunków podmiotowych. Oczywiście, rachunek eksploatacyjny posiada tu marginesowe znaczenie i obejmuje swoim zakresem wyłącznie czynności produkcyjne np. warzywnictwo, kwiaciarstwo, pszczelarstwo itp., jakie prowadzi ubocznie ludność w ramach gospodarki domowej. Z kolei rachunek bieżący wykazuje dochody i wydatki ludności, której źródłem utrzymania są zarówno płatności natury transferowej np. płace, dywidendy, zapomogi itp., jak i dochody otrzymane z tytułu prowadzenia indywidualnych przedsiębiorstw. Strona dochodowa rachunku bieżącego rejestruje dochody brutto z rachunku eksploatacyjnego gospodarstw domowych, wszelkie dochody ludności o charakterze transferowym i dochody brutto indywidualnych przedsiębiorstw, a strona rozchodowa tego rachunku uwidacznia wydatki konsumpcyjne ludności i różne zobowiązania transferowe. Ostatecznie biorąc, rachunek bieżący zamyka się wykazaniem salda dochodów, jakie indywidualni przedsiębiorcy przeznaczają na produkcyjne inwestycje brutto i wyodrębnieniem globalnych oszczędności, gromadzonych przez pozostałe gospodarstwa domowe. Jeśli środki pieniężne indywidualnych przedsiębiorstw, podlegające akumulacji przechodzą następnie na rachunek kapitałowy sektora przedsiębiorstw, to zaoszczędzone dochody reszty ludności wchodzą do rachunku kapitałowego, który obsługuje działalność gospodarstw domowych.

W sektorze państwowym, zwanym też sektorem administracji publicznej, występuje jedynie rachunek bieżący i rachunek kapitałowy, a nie istnieje natomiast rachunek eksploatacyjny, gdyż zgrupowane tutaj podmioty gospodarujące uchodzą wyłącznie za konsumentów końcowych. Obszarem sektora państwowego objęte są głównie jednostki administracji centralnej i terenowej, różne instytucje opieki społecznej i stowarzyszenia prywatne o celach charytatywnych, a także wszelkie organizacje międzynarodowe i

zagraniczne, działające na terytorium Francji. Natomiast przedsiębiorstwa państwowe, jeśli wypracowują zyski lub mają odpłatny charakter swej działalności, objęte zostają przez francuski comptabilite nationale - analogicznie jak czyni to angielski social accounting - wspólnym zakresem sektora przedsiębiorstw i odpowiednimi rachunkami podmiotowymi. Wszystkie dochody i wydatki sektora państwowego ewidencjonuje rachunek bieżący, który zamyka się wykazaniem deficytu lub oszczędności, osiągniętych przy wykonywaniu różnych, ogólnonarodowych lub regionalnych, funkcji o charakterze administracyjnym, socjalnym i kulturowym. Z kolei rachunek kapitałowy pokazuje bądź kierunki wydatkowania oszczędności, zgromadzonych na rachunku bieżącym sektora państwowego, bądź to źródła pozyskania środków, jakimi pokryty zostaje ujawniony deficyt dla utrzymania aparatu administracji i podjęcia określonych akcji państwowych.

Dla sektora zagranica, określonego zwłaszcza ostatnio mianem reszty świata, jest stosowany tylko jeden rachunek podmiotowy, który obrazuje całokształt dokonywanych na bieżąco operacji międzynarodowych. Powstające tu rozliczenia zagraniczne z tytułu transakcji eksportowo-importowych określonych dóbr i usług, uzupełnione zostają następnie przez rachunek finansowy, wykazujący również wzajemne płatności natury majątkowej i transferowej między stronami obrotu zagranicznego. Ostatecznie rachunek operacji finansowych dla sektora zagranica zamyka się saldem określającym bądź to wielkość udzielonych lub otrzymanych pożyczek, bądź też wielkość realizowanych przekazów dewiz lub złota celem zbilansowania rozliczeń międzynarodowych.

Jeśli prowadzi się analizę według układu podmiotowego, to francuskie tableau economique charakteryzuje wtedy działalność rozpatrywanych sektorów gospodarczych, kierunki i wyniki ich różnych form aktywności, tj. produkcyjnych, konsumpcyjnych i kapitałowych ich decyzji ekonomicznych. Najpierw rachunek eksploatacyjny wykazuje rozmiary produkcji globalnej i poniesione według przekroju rodzajowego nakłady dla otrzymania określonej wielkości produkcji, pozwalając jednocześnie wyliczyć wytworzony dochód narodowy. Wykorzystując dane rachunku bieżącego poznaje się następnie wielkość i rodzaje dochodów brutto poszczególnych sektorów gospodarczych, strukturę i sposoby ich faktycznego wydatkowania, a także źródła pierwotnych dochodów i procesy powstawania wtórnych dochodów dla określonych podmiotów gospodarowania. Wreszcie rachunek kapitałowy udziela informacji o sumie istniejących oszczędności i nierozdzielonych zysków przedsiębiorstw, wykazując zarazem podział inwestycji brutto na inwestycje netto, amortyzację i przyrost zapasów towarowych.

W układzie przedmiotowym francuskie tableau economique wykazuje globalne rozmiary operacji z tytułu: a) gospodarki dóbr i usług, b) płatności transferowych, c) transakcji kredytowych, d) tworzenia dochodów przedsiębiorstw i całokształtu oszczędności, a wyszczególnione tutaj operacje charakteryzuje od strony ich przekroju sektorowego. Podjęta analiza przedmiotowego rachunku dóbr i usług pozwala stwierdzić, na

jakie zasadnicze cele (konsumpcje, inwestycje, eksport, zapasy) przeznaczona została globalna wartość dóbr i usług, jak również informuje o sektorowym zużytkowaniu określonych części ogólnej sumy produkcji. Badając przedmiotowy rachunek transferów, poznaje się natomiast strukturę dokonywanych płatności transferowych i wzajemne relacje odpowiednich ich pozycji, a możliwe jest równocześnie prowadzenie analizy powiązań transferowych między rozpatrywanymi sektorami gospodarczymi. Za pomocą przedmiotowego rachunku operacji kredytowych bada się następnie kierunki wydatkowania (konsumpcja i inwestycje) zaciągniętych kredytów bankowych i sektorowy podział wykorzystania kredytowych środków pieniężnych na podstawowe cele gospodarowania. Wreszcie wykorzystując dane przedmiotowego rachunku dochodów i oszczędności, poznaje się całe dochody brutto przedsiębiorstw i określone ich części podlegające akumulacji, jak też bieżące oszczędności brutto ludności, zgromadzone z tytułu wyróżnianych płatności transferowych i prowadzenia indywidualnych przedsiębiorstw.

Jak widać, omawiane dotychczas francuskie tableau de synthese stwarza bardzo szerokie podstawy do prowadzenia analizy rzeczowych i finansowych aspektów funkcjonowania gospodarki narodowej, określania wielu interesujących relacji gęstości i struktury, współczynników korelacji i dynamiki zjawisk gospodarczych, stając się cennym źródłem informacji dla różnych horyzontów planowania. Nie wyczerpuje to jednak całokształtu możliwości analitycznych, dostarczanych przez system comptabilite nationale, ponieważ wszystkie pozycje charakteryzowanych tu rachunków przedmiotowych stanowią zbiorczy wynik analizy, prowadzonej na szczegółowych i odcinkowych zestawieniach, które zawierają niezbędne dane do opracowania poszczególnych elementów tablicy. Omawiana tablica syntetyczna służy przede wszystkim do prowadzenia bardziej ogólnych dociekań nad zagregowanymi wielkościami gospodarczymi, opisującymi procesy tworzenia, podziału i zużytkowania dochodu narodowego z punktu widzenia różnych form działalności (aktywności), jaką przejawiają - wyodrębnione i grupowane według określonych, ulegających z czasem pewnej ewolucji, kryteriów - sektory gospodarcze. Oprócz tablicy syntetycznej, niemniej cennego materiału informacyjnego dostarczają również odcinkowe i szczegółowe zestawienia, operujące bardziej rozwiniętą i zróżnicowaną wewnątrz nomenklaturą rodzajową, która dotyczy głównie:

1. Szerszego specyfikowania poszczególnych sektorów, tj. sektora przedsiębiorstw, ludności, państwa i zagranicy, gdzie sektory te przestają być jednoimienną grupą rodzajową.

2. Szerszej klasyfikacji rodzajowej produktu globalnego, traktowanego przez tablicę syntetyczną wyłącznie jako jednoimienna i ogólnoagregatowa pozycja ewidencyjna.

W ramach sektora przedsiębiorstw stosowane jest zwykle, szerzej lub węziej wyróżniane, kryterium branżowego podziału podstawowej działalności ogółu przedsiębiorstw, a ponadto występuje także podział wszystkich przedsiębiorstw według prawnej formy ich organizacji i zasad

funkcjonowania. Układ branżowej nomenklatury przedsiębiorstw miał dotychczas różne warianty i stopnie szczegółowości, przy czym granice klasyfikacji wahały się najczęściej od 3 do 112 wyodrębnionych grup przedsiębiorstw, wykazując ostatnio tendencje do dalszego pogłębiania tej klasyfikacji branżowej. Przy trzyrodzajowej nomenklaturze przedsiębiorstw wyróżnia się jedynie: przemysł i handel, rolnictwo i rybołówstwo, wolne zawody, a klasyfikacja 112-grupowa wprowadza zwłaszcza bardziej rozległą specyfikację przedsiębiorstw przemysłowych, wydzielając m.in. przemysł samochodowy, maszyn rolniczych, obrabiarek, rolno-spożywczy i wiele innych. Jeśli chodzi natomiast o podział sektora przedsiębiorstw według prawnej formy ich organizacji i funkcjonowania, to bardziej rozwinięta klasyfikacja sprowadza się tutaj głównie do wyróżniania następujących grup jednostek: spółki handlowe, quasi spółki handlowe, indywidualne przedsiębiorstwa (typu rodzinnego) i przedsiębiorstwa państwowe.

Co dotyczy sektora ludności, wszystkie gospodarstwa domowe, przy wprowadzaniu bardziej szczegółowej ich charakterystyki i klasyfikacji, rozpatrywane są zwłaszcza z punktu widzenia zawodu głowy rodziny i przekroju określonych grup dochodowych, a przedsiębiorstwa typu rodzinnego dawniej zaliczane do sektora ludności, włączone zostały wtenczas do sektora przedsiębiorstw[43]. Natomiast sektor państwowy "czysty", tj. po wyłączeniu produkcyjnych przedsiębiorstw publicznych, grupuje zwykle swych przedstawicieli według takiej nomenklatury: administracja państwowa, terenowe władze publiczne, jednostki opieki społecznej, organizacje międzynarodowe i zagraniczne, instytucje prywatne o celach charytatywnych i pozbawionych zarobkowego aspektu. W bliższej klasyfikacji podmiotowej, odnoszonej do sektora zagranicy wyodrębnia się najwyżej subsektor zamorskie kraje kolonialne i zależne, a reszta pozostałych krajów, z którymi Francja utrzymuje kontakty gospodarcze, tworzyły dotychczas dla ewidencji comptabilite nationale - jeden osobny i nie poddawany dalszej specyfikacji subsektor. Wyżej przedstawione sektory gospodarcze, podzielone teraz na określone subsektory, podlegają ewidencji statystycznej z punktu widzenia dokonywanych operacji i stanowią rozległy, zdezagregowany system rachunków, jednak liczni przedstawiciele francuskiej teorii, jak np. F. Perroux, J. Marczewski i J. Marchal wskazują na potrzebę jeszcze większej dezagregacji sektorów i kont przedmiotowych, czy też dezagregacji czasowych i przestrzennych ujęć rachunkowych[44].

---

[43] J. Marchal, Nouveaux elements de comptabilite nationale francaise, Paris 1962, s. 102 i nast.

[44] Por. Z. Kowalczyk, Podstawowe trudności makroekonomicznego rachunku gospodarki kapitalistycznej, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i

Wśród szczegółowej nomenklatury rachunków przedmiotowych centralne miejsce zajmuje produkcja brutto, sklasyfikowana od strony jej przekroju rodzajowego, tj. asortymentowo-branżowego, a traktowana przez syntetyczne tableau economique jako agregatowa i jednoimienna pozycja ewidencyjna. Odpowiedniej klasyfikacji poddana tutaj cała, wytworzona produkcja brutto służy do przeprowadzania obliczeń wielkości tej produkcji ogółem według poszczególnych grup dóbr i usług, jednak najbardziej wykorzystywana jest do analizy międzygałęziowych powiązań produkcji i kierunków jej asortymentowego zużycia. Przy szczegółowej klasyfikacji produkowanych dóbr i usług, podobnie jak dotyczyło to branżowego podziału przedsiębiorstw, zakres przyjętej nomenklatury wykazuje znaczną rozpiętość i zazwyczaj wynosił dotychczas od 5 do 150 pozycji asortymentowych, ujawniając dopiero ostatnio silniejsze tendencje do wzrostu szczegółowości podziału rodzajowego. Wprowadzenie 5-rodzajowej klasyfikacji sprowadza strukturę całej produkcji do następującego układu: artykuły żywnościowe, przemysłowe towary konsumpcyjne, usługi, dobra inwestycja, surowce i półfabrykaty, a klasyfikacja 150-grupowa operuje często przekrojem indywidualnych produktów, jak np. cukier, jaja, określone typy maszyn itd., które nie podlegają już dalszym podziałom. Podczas gdy W. Leontief prowadzi swoją analizę powiązań międzygałęziowych produkcji na jednej, kwadratowej tablicy bilansowej, to francuska comptabilite nationale mając identyczne zamiary poznawcze, operuje dwiema odrębnymi, prostokątnymi tablicami bilansowymi, tj. tablicą zakupów i tablicą sprzedaży produkcji[45], różniącymi się istotnie układem treści od amerykańskich rozwiązań tabelarycznych.

Comptabilite nationale przeszła, od chwili swojego powstania, tj. lat 1941-1945, długą i wieloaspektową drogę rozwoju, stale wzbogacała zakres przekazywanych informacji i doskonaliła metody przeprowadzanych rachunków, jednak wykazywała zawsze odrębności rozwiązań systemowych i pozostaje nadal oryginalnym, bardzo też użytecznym dla władz państwowych narzędziem badania procesów gospodarczych. W dotychczasowym rozwoju tej instytucji, mimo znacznej ciągłości i systematyczności wprowadzanych ulepszeń, można wyróżnić pewne daty przełomowe jej rozwoju, zwłaszcza zaś 1952, 1966 i 1976 rok, po których następowały istotne zmiany, dotyczące najczęściej klasyfikacji sektorów gospodarczych, kont podmiotowych

---

Socjologiczny 1963, nr 3; Rachunkowość społeczna a polityka gospodarcza państwa kapitalistycznego, Ekonomista 1964, nr 6 i Wartość poznawcza rachunkowości społecznej, Poznańskie Roczniki Ekonomiczne 1964/1965, t. XVII.

[45] R. Barve, Economic politique, Paris 1959, t.I., s. 271 i n. a także L. Vallon, op. cit., s. 77-78.

i przedmiotowych, metodologicznych podejść rachunkowych i konstrukcji tablic syntetycznych. Ostatnie, poważniejsze zmiany comptabilite nationale nastąpiły w 1976 roku, poszerzając wydatnie zakres rozporządzalnych danych i możliwości poznawcze analizy, a spowodowane zostały głównie takimi przyczynami, jak potrzebą zapewnienia większej porównywalności danych francuskich, mających specyficzny charakter z danymi innych krajów i podjęcia analizy problemów ekonomicznych, nabierających dużego znaczenia dla funkcjonowania współczesnej gospodarki[46]. Przyjmując ogólny punkt widzenia, podstawowe zmiany systemowe, dokonane pod wpływem wymienionych przyczyn, sprowadzają się przede wszystkim do:

1. Wprowadzenia nowej, znacznie poszerzonej definicji produkcji, do której włączone zostają teraz usługi administracji, banków, ubezpieczeń itp., co nie tylko poważnie zwiększa liczebność jednostek produkcyjnych, obszar sektora wytwarzania i rozmiary produkcji, lecz wymaga także rozbudowania i odpowiedniego ustawienia systemu ewidencji.

2. Przyjęcia innej, bardziej rozszerzonej klasyfikacji jednostek gospodarczych, gdzie wyróżnia się obecnie sześć podstawowych form ich grupowania, w tym również - poza czteroma klasycznymi już sektorami, tj. przedsiębiorstwa, ludność, państwo i zagranica - sektor instytucje kredytowe i administracja prywatna, świadcząca usługi bezpłatnie dla pewnych kategorii gospodarstw domowych.

3. Wyróżniania szerszej (niż było to dotychczas) specyfikacji kont podmiotowych, prowadzonych dla określonych sektorów gospodarczych, powiększając istniejący (począwszy od 1966 roku) układ pięciu kont, tj. konto produkcji, eksploatacji, przeznaczenia (dawniej bieżące), kapitału i finansowania o dalsze jedno konto, powstałe z podzielenia konta przeznaczenia na dwa odrębne konta, a mianowicie konto dochodu i konto użytkowania dochodu.

4. Przekształceń tematycznych i konstrukcyjnych trzech, wyróżnionych już poprzednio, tablic syntetycznych, tj. tableau economique d'ensemble (TEE) i tableau des operations financieres (TOF), których zmiany wynikają z innego ukształtowania kont podmiotowych, jak i tableau des echanges interindustrieles (TEI), która uległa bardziej istotnym zmianom i nazywana jest odtąd tableau d'entrees sorties (TES).

---

[46] H. Guitton, D. Vitry, op. cit., s. 765.

Literatura

1. Aglietta M., Courbis R., Seibel C.: Le modele physico-financier de projection a moyen terme (FIFI), tome I, Presentation generale et utilisation, Paris 1973.

2. Benard J.: Comptabilite nationale et modeles de politique economique, Paris 1972.

3. Bauchet P.: La planification francaise, Paris 1966.

4. Ciepielewska B.: Krytyczna analiza modelu FIFI, Warszawa 1975.

5. Flouzat D.: Economie contemporaine, Paris 1982.

6. Fouquet D., Charpin J.M., Guillaume H., Muet P.A., Vallet D.: Modele dynamique multi-sectoriel. (DMS), Paris 1978.

7. Guitton H., Vitry D.: Economie politique, Paris 1981.

8. Kruszczyński S.: Planowanie gospodarki narodowej i elementy polityki ekonomicznej, Warszawa 1974.

9. Pasoń-Kunicka H.: Planowanie jako instrument polityki gospodarczej Francji, Warszawa 1977.

Zdzisław DĄBROWSKI

EVOLUTION OF THE FRENCH SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT PLANNING

(summmary)

This paper presents a brief characteristics of the evolution of the French socio-economic development planning. Special allowance has been made for the main periods of change and its dominant tendencies. The characteristics spans the whole, i.e. after the War World II, hitherto evolution process of the French macroeconomic planning. It began officially in 1946 when the Plan General Commissariat was established. The analysis covers also the facts connected with the preparation of the eighth National Plan for the years 1981-1985. The author focuses on the following four facts of the macroeconomic planning: 1) the nature and features of the French macroeconomic planning, 2) long-range national plans and its methodological foundations, 3) the institution of economic budgets and foundations of their rationalization choices, 4) the national accounting system - the structure and application. The French planning has no longer normative character and becomes more and more indicative. It has a character of development hypotheses and simultaneously links closely the state economic policy with the national plans targets. The French planning employs only long-range national plans. The institution of economic budgets is used as an instrument of the plans implementation. Long-range national plans (since the Fourth Plan) have a character of multifacet socio-economic macro-plans. Since 1971 the planning methodology is characterized by aggregation of planning solutions and by increased econometric quantification and dynamization of mimulation approach (FIFI and DMS models). In order to ensure effective realization of national plans, their closer links with financial budgets of the state and rationalization of foundations of the budgets preparation the following measures have been introduced:

1) the system of economic budgets (based on ZOGOL, DECA, Star and METRIC models),

2) the procedure of rationalization of budget choices (BCB),

3) a concept of preference functions estimation based on an ex-post analysis.

The basic source of the analytical and informational supporting for the planning processes of the socio-economic development is comptabilite, national francaise. It is used mainly for developing the economic budget systems, preliminary conceptions and contents of long-term plans. Also for procedures of rational choice in budget, and the function of

Preferences of the government. This function is in official system of evidence and statistics.

Здислав Домбровски

ЭВОЛЮЦИЯ ПЛАНИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ХОЗЯЙСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ ВО ФРАНЦИИ

(р е з ю м е)

В этой статье проведена синтетическая характеристика эволюции французского планирования общественно- хозяйственного развития с указанием главных периодов перемен и выступающих тенденций. Характеристикой охвачен весь существующий, т.е. после окончания Второй мировой войны, процесс эволюции макроэкономического планирования, начатый официально с датой создания Комиссариата Генерального Плана (1946 год), а заканчивающийся фактами разработки 8-го народнохозяйственного плана на 1981-1985 годы. Главным предметом заинтересованности стали три выбранные аспекты планирования: 1/ существо и черты французского планирования народного хозяйства, 2/многолетние народнохозяйственные планы и методологические основы их разработки, 3/ институт экономических бюджетов и основы рационализации бюджетных выборов. Избавляясь от черт нормативного действия,французское планирование все более набирает индикативный характер и гипотез развития. Одновременно связывает все шире и теснее хозяйственную политику государства с установками народнохозяйственных планов, как и оперирует только категорией многолетних народнохозяйственных планов и использует институт экономических бюджетов для потребностей реализации этих планов. Многолетние народнохозяйственные планы являются (начиная от IV-го плана) многоаспектными планами хозяйственного и общественного развития страны,а методология их разработки характеризуется (особенно от 1971 года)глобальностью плановых решений, процессами нарастающей эконометрической формализации и динамикой имитационных счетов (используя модели FIFI и DMS). Для обеспечения эффективной реализации народнохозяйственного плана, более тесной его связи с финансовыми бюджетами государства и рационализацией основ формирования этих бюджетов, были введены: 1/ система экономических бюджетов (основанных поочередно на моделях ZOGOL, STAR и METRIC). 2/ процедура рационализации бюджетных выборов (RCB) и 3/ концепция определения (на основе анализа ex-post) функции преференции государства.